
**Azərbaycan Respublikasının Milli
Standartlaşdırma Sistemi.
Standartların tərtibinə, strukturuna, şərhinə,
rəsmiləşdirilməsinə və məzmununa dair ümumi
tələblər**

**National system for standardization of
Azerbaijan Republic.
General requirements for design, structure,
presentation, formulation and contents of
standards**

Bu standart Azərbaycan Standartlaşdırma İnstitutunun icazəsi olmadan tam və ya hissə-hissə yenidən çap oluna, çoxaldıla və yayıla bilməz

Elçin İsaqzadə küç., 7-ci köndələn
Telefon: +994125149308
Email: office@azstand.gov.az

MÜQƏDDİMƏ

1. “Azərbaycan Standartlaşdırma İnstitutu” PHŞ tərəfindən işlənib hazırlanıb və “Təşkilati, metodoloji və ümumi texniki standartlar” üzrə Texniki Komitə (AZSTAND/TK 37) tərəfindən təqdim edilib.
2. Azərbaycan Standartlaşdırma İnstitutunun 222323500047 sayılı 31 10 2022-ci il tarixli Qərarı ilə TƏSDİQ EDİLMİŞDİR.
3. AZS 1.5-96 “Azərbaycan Respublikasının Dövlət Standartlaşdırma Sistemi. Standartların tərtibinə, şərhinə, rəsmiləşdirilməsinə və məzmununa olan ümumi tələblər” dövlət standartının əvəzinə.
4. Dövlət standartında müəyyən edilən tələblərin beynəlxalq standartlara, norma, qayda və tövsiyələrə və digər dövlətlərin müvafiq mütərəqqi milli standartlarına, elm, texnika və texnologiyanın müasir nailiyyətlərinə əsaslanmasını müəyyən etmək üçün standartın dövrü yoxlama müddəti 1 ildir.

MÜNDƏRİCAT

1 Tətbiq sahəsi.....	1
2 Normativ istinadlar.....	1
3 Dövlət standartının tərtibinə olan tələblər.....	2
3.1 Standartın struktur elementləri.....	2
3.2 Titul vərəqi.....	2
3.3 Müqəddimə.....	2
3.4 Mündəricat.....	4
3.5 Giriş.....	4
3.6 Adı.....	4
3.7 Tətbiq sahəsi.....	6
3.8 Normativ istinadlar.....	8
3.9 Termin və təriflər.....	8
3.10 İşarələr və ixtisarlar.....	9
3.11 Tələblər.....	10
3.12 Əlavələr.....	10
3.13 Biblioqrafiya	11
3.14 Biblioqrafik göstəricilər.....	12
4 Dövlət standartının şərhinə dair tələblər.....	12
4.1 Dövlət standartın mətninə olan tələblər.....	12
4.2 Dövlət standartın mətninin bölünməsi.....	14
4.3 Sərlövhələr.....	15
4.4 Sadalanmalar.....	15
4.5 Cədvəllər.....	15
4.6 Qrafiki materiallar.....	24
4.7 Düsturlar.....	25
4.8 İstinadlar.....	26
4.9 Qeydlər.....	28
4.10 Haşiyələr.....	28
4.11 Nümunələr.....	28
4.12 İxtisarlar.....	28
4.13 Şərti işarələr, təsvirlər və nişanlar.....	29
4.14 Kəmiyyət vahidləri.....	29
4.15 Ədədi qiymətlər.....	30
5 Dövlət standartına edilmiş dəyişikliklərin tərtibinə və məzmununa dair tələblər.....	31
6 Dövlət standartının rəsmiləşdirilməsinə dair tələblər.....	32
6.1 Dövlət standartının mətninin rəsmiləşdirilməsinə dair tələblər.....	32
6.2 Dövlət standartının səhifələrinin rəsmiləşdirilməsinə dair tələblər.....	33
7 Dövlət standartının məzmununa dair tələblər.....	33
7.1 Əsasverici standartların məzmununa dair tələblər.....	33
7.2 Məhsul standartlarının məzmununa dair tələblər.....	34
7.3 Ümumi texniki şərtlər dövlət standartlarının məzmununa dair tələblər.....	35
7.4 Texniki şərtlər dövlət standartının məzmununa dair tələblər.....	39
7.5 Ümumi texniki tələblər dövlət standartının məzmununa dair tələblər.....	39

7.6 Məhsulun markalanmasına, qablaşdırılmasına, daşınmasına, saxlanmasına və onların məzmununa dair tələblər.....	39
7.7 Təhlükəsizlik tələblərinin müəyyənləşdirilməsi.....	41
7.8 Qəbul qaydaları və onların məzmununa dair tələblər	43
7.9 Nəzarət (sınaq, ölçmə, təhlil) üsulları standartlarının məzmununa dair tələblər.....	44
7.10 Texnoloji proseslərə və digər iş növlərinə dair dövlət standartlarının məzmununa aid tələblər.....	46
7.11 Xidmətlərə dair dövlət standartlarının məzmununa dair tələblər.....	47
ƏLAVƏ A. Dövlət standartının titul (üz) vərəqinin birinci səhifəsinin forması.....	51
ƏLAVƏ B. Azərbaycan Respublikasının ilkin dövlət standartının titul (üz) vərəqinin birinci səhifəsinin forması.....	52
ƏLAVƏ C. Dövlət standartının titul vərəqinin ikinci səhifəsinin forması.....	53
ƏLAVƏ D. Dövlət standartının birinci səhifəsinin forması.....	54
ƏLAVƏ F. Standarta dəyişikliyin birinci səhifəsinin forması.....	55
ƏLAVƏ E. Dövlət standartına dəyişikliklərin ikinci və sonrakı səhifələrinin forması.....	56
ƏLAVƏ H. Dövlət standartının səhifələrinin forması.....	57
ƏLAVƏ J. Dövlət standartının son səhifəsinin forması.....	58
ƏLAVƏ K. Standartlaşma üzrə texniki komitə tərəfindən işlənən dövlət standartının son səhifəsinin forması.....	59
Bibliografiya	60

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ DÖVLƏT STANDARTI

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ MİLLİ STANDARTLAŞDIRMA SİSTEMİ

Dövlət standartlarının tərtibinə, strukturuna, şərhinə,
rəsmiləşdirilməsinə və məzmununa
dair ümumi tələblər

AZS 1.5:2022

NATIONAL SYSTEM FOR STANDARDIZATION OF AZERBAIJAN REPUBLIC.

General requirements for design, structure,
presentation, formulation and contents of standards

Tətbiq edilmə tarixi 31 10 2022-ci il

1 TƏTBİQ SAHƏSİ

Bu standart Azərbaycan Respublikasının dövlət standartlarının, o cümlədən ilkin dövlət standartlarının (bundan sonra – dövlət standartlarının) tərtibinə, strukturuna, şərhinə, rəsmiləşdirilməsinə və məzmununa, eyni zamanda standartın titullu və rəqə, müqəddimə, mündəricat, tətbiq sahəsi və digər struktur elementlərinə dair ümumi tələbləri müəyyən edir.

Bu standart həmçinin dövlət standartına edilən dəyişikliklərin tərtibinə və məzmununa dair tələbləri də müəyyənləşdirir.

2 NORMATİV İSTİNADLAR

Bu standartda aşağıdakı normativ sənədlərə istinad edilmişdir:

AZS 1.0:2022 Azərbaycan Respublikasının Dövlət Standartlaşdırma Sistemi. Əsas müddəalar

AZS 1.2:2022 Azərbaycan Respublikasının Dövlət Standartlaşdırma Sistemi. Azərbaycan Respublikasının dövlət standartlarının işlənmə qaydaları.

ISO 80000 Quantities and units (Kəmiyyətlər və vahidlər)

Qeyd – Bu standartdan istifadə edildikdə, cari ilin 1 yanvar tarixinə tərtib olunmuş kataloq və cari ildə nəşr olunmuş müvafiq məlumat göstəriciləri üzrə normativ sənədlərin qüvvədə olmasını yoxlamaq məqsədəuyğundur.

Əgər istinad edilən normativ sənədlər əvəz edilibsə (dəyişdirilibsə), bu halda bu standartdan istifadə etdikdə, əvəz edilmiş (dəyişdirilmiş) normativ sənədə əsaslanmaq lazımdır. Əgər istinad edilən normativ sənəd ləğv edilibsə, onda ona istinad edilən müddə, onun bu istinada toxunulmayan hissəsində tətbiq edilir.

3 DÖVLƏT STANDARTININ TƏRTİBİNƏ OLAN TƏLƏBLƏR

3.1 Standartın struktur elementləri

3.1.1 Standartda aşağıdakı struktur elementlər vardır:

- titul vərəqi;
- müqəddimə;
- mündəricat;
- giriş;
- adı;
- tətbiq sahəsi;
- normativ istinadlar;
- termin və təriflər;
- işarələr və ixtisarlar;
- tələblər;
- əlavələr;
- biblioqrafiya;
- biblioqrafik göstəricilər.

3.1.2 “Giriş”, “Normativ istinadlar”, “Termin və təriflər”, “İşarələr və ixtisarlar”, “Əlavələr” elementləri zərurət olduqda standartın məzmununun xüsusiyyətlərindən, texniki tənzimləmə və standartlaşdırma obyektinin spesifikasiyasından asılı olaraq göstərilir.

3.2 Titul vərəqi

3.2.1 Dövlət standartının titul vərəqinin (üz) birinci səhifəsi əlavə A-ya uyğun tərtib edilir.

3.2.2 İlk standartın titul vərəqinin (üz) birinci səhifəsi əlavə B-yə uyğun tərtib edilir.

3.2.3 Dövlət standartının titul vərəqinin ikinci səhifəsi Əlavə C-yə uyğun tərtib edilir.

3.2.4 Dövlət standartının birinci səhifəsi Əlavə D-yə uyğun tərtib edilir.

3.3 Müqəddimə

3.3.1 Müqəddimə titul vərəqənin üçüncü səhifəsində yerləşdirilir.

Müqəddimədə dövlət səviyyəsində texniki tənzimləmə və standartlaşdırma üzrə işlərin təşkili haqqında məlumat və hazırlanan standart haqqında ümumi məlumat verilir.

3.3.2 Müqəddimədə göstərilən ümumi məlumatlar ərəb rəqəmlərilə (1, 2, 3 və s.) nömrələnir və aşağıda göstərilən ifadələrdən istifadə etməklə müvafiq ardıcılıqla yerləşdirilir:

a) standartın işlənilib hazırlanması onun təsdiq edilməsi haqqında məlumat:

“1. _____
Standartın layihəsini işləyib hazırlayan təşkilatın adı

tərəfindən İŞLƏNİB HAZIRLANIB

2. _____
 standartı təqdim edən standartlaşdırma üzrə texniki komitənin adı və nömrəsi

tərəfindən TƏQDİM EDİLİB

3. _____
 təsdiq edilmə tarixi və qərarın nömrəsi

QƏRARLA TƏSDİQ EDİLİB VƏ QÜVVƏYƏ MİNİB

Qeyd - əgər standartın layihəsini işləyib hazırlayan təşkilat və standartın layihəsini təsdiq edilməyə təqdim edən təşkilat eynidirsə, məlumat bir bənddə birləşdirilir "1 İŞLƏNİB HAZIRLANIB VƏ TƏQDİM EDİLİB".

4. Beynəlxalq, regional və ya başqa ölkənin milli standartlarının Azərbaycanda standartın müəyyən etdiyi qaydalara uyğun tərtib olunmuş Azərbaycan Respublikasının Dövlət standartı kimi tətbiq olunması barədə məlumatlar AZS 1.2 üzrə.

5. *Dövlət standartının texniki rəqlament(lər)lə qarşılıqlı əlaqəsi haqqında məlumat:*

" Bu dövlət standartı texniki rəqlament(lər)lə _____
 texniki rəqlament(lər)in işarəsi və adı

qarşılıqlı əlaqəlidir və onun ümumi texniki tələblərinin yerinə yetirməsini təmin edir."

6. *Bu standartın, əvəzinə işlənildiyi sənədlər (standartlar) haqqında məlumat:*

" _____ "ƏVƏZİNƏ",

və ya standartın ilk dəfə tətbiq edilməsi haqqında məlumat:

"İLK DƏFƏ TƏTBİQ EDİLİR"

7. *Standartın yenidən nəşri haqqında məlumat:*

standartın yenidən nəşr olunması barədə məlumatlar;

_____
 il, ay NƏŞR EDİLİB

və ya

_____
 il, ay SAYLI
DƏYİŞİKLİKLƏRLƏ

_____
 il, ay YENİDƏN NƏŞR
EDİLİB

3.3.3 İlk dövlət standartının müqəddiməsində əlavə olaraq aşağıdakı ifadə göstərilir:

"Azərbaycan Respublikasının ilk dövlət standartının qüvvədə olma müddəti _____
 dən _____ dək".

gün, ay, il

gün, ay, il

.

3.3.4 Zərurət olduqda müqəddiməyə əlavə məlumatlar, xüsusilə standart işlənilib hazırlanıqda istifadə olunan sənədlər haqqında məlumat daxil edilə bilər (əgər onlar patent hüquqlu obyektlərə aiddirsə).

3.3.5 “Müqəddimə” sözü səhifənin ortasında böyük hərflərlə yazılır və yarımqara şriftlə fərqləndirilir.

3.4 Mündəricat

3.4.1 Mündəricat standarta bir qayda olaraq “Müqəddimə”dən sonra yeni səhifədən başlayaraq yerləşdirilir.

“Mündəricat” elementi müvafiq başlıqla başlanır, səhifənin yuxarı hissəsində, ortada böyük hərflərlə və yarımqara şriftlə fərqləndirilir.

3.4.2 “Mündəricat” elementində bölmələrin (lazım olduqda yarım bölmələrin) sıra nömrələri və başlıqları, onun əlavələrinin işarələri və başlıqları verilir. Göstərilən hər elementin başlığından sonra nöqtələr qoyulur və standartın səhifəsinin nömrəsi göstərilir.

3.4.3 “Mündəricat” elementində yarım bölmələrin işarəsi, bölmələrin işarəsinə nisbətən iki işarəyə bərabər abzas boşluğundan sonra göstərilir.

3.4.4 “Mündəricat” elementində əlavələrin işarəsindən sonra, mötərizədə onların statusu göstərilir (məcburi, tövsiyə olunan, məlumat üçün).

3.4.5 “Mündəricat” elementində bölmələrin və ya yarım bölmələrin başlığının yazısının ikinci (sonrakı) sətirdə davamına ehtiyac olduqda, o, birinci sətirdəki bu başlığın başlanğıc səviyyəsində yazılır.

3.5 Giriş

3.5.1 “Giriş” elementində dövlət standartının işlənilib hazırlanması səbəbləri əsaslandırılır.

3.5.2 Girişdə tələblər göstərilmir.

3.5.3 “Giriş” elementi nömrələnmir və “Mündəricat” elementi bitən (qurtaran) səhifədən sonra, olmadıqda isə “Müqəddimə” elementi bitən səhifədən sonra ayrıca vərəqdə yerləşdirilir.

“Giriş” sözü səhifənin yuxarı hissəsində ortada, böyük hərflərlə yazılır və yarımqara şriftlə fərqləndirilir.

3.6 Adı

3.6.1 Standartın adı qısa olmalı, standartlaşdırma obyektini dəqiq xarakterizə etməli və standartın düzgün təsnifatını təmin etməlidir ki, onu standartların məlumat kitabçasına daxil etmək olsun.

3.6.2 Standartın adında bir qayda olaraq ixtisarlardan (məhsulun şərti işarələrindən başqa), rum rəqəmlərindən, riyazi işarələrdən, yunan hərflərindən istifadə etməyə icazə verilmir.

3.6.3 Əgər standart ümumi təyinatla birləşdirilmiş standartlar dəstinə daxildirsə, onun adının qarşısında qrupun sərlovhəsi göstərilir.

Məhsul standartının adına bir qayda olaraq qrupun sərlovhəsi daxil edilmir.

Standartın adı, onun tərkibindən asılı olaraq aşağıdakı struktura malik olmalıdır:

- sərlovhə və yarım sərlovhə;

Nümunələr:

1 ALƏT MİKROSKOPLARI

Ümumi texniki tələblər

2 QAR YÜKLƏYƏNLƏR

Nəzarət üsulları

qrupun sərlovhəsi, sərlovhə və yarım sərlovhə;

3. Konstruktör sənədlərinin vahid sistemi
ELEKTRİK SXEMLƏRİ
 Terminlər və təriflər

Nümunə:

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ DÖVLƏT STANDARTLAŞDIRMA SİSTEMİ
 Əsas müddəalar

3.6.4 Standartın sərlovhəsi böyük hərflərlə çap olunur.

Standartın qrup sərlovhəsi və sərlovhəsinin birinci hərfi böyük, qalanları kiçik (sətri) hərflərlə çap olunur

3.6.5 Standartın sərlovhəsi standartlaşdırma obyektini təyin edir.

Sərlovhədə standartlaşdırılan obyektə başqalarından fərqləndirən lazımi və kifayət edəcək əlamətlər göstərilməlidir.

3.6.6 Bircinsli məhsul qrupunun standartının sərlovhəsi Standartların Beynəlxalq Təsnifat qruplaşmasının adları nəzərə alınmaqla formalaşdırılır.

3.6.7 Standartlaşdırma obyektinin daha aydın xarakterizə olunması üçün standartın sərlovhəsinə xarakterik əlamətləri göstərən əlavə təriflər daxil edilir: obyektin müəyyən məhsul qrupuna mənsubiyyəti

Nümunələr:

1. UNİVERSAL YÜKVURANLAR

verilən məhsul ancaq müəyyən bir üsulla hazırlanır

2. İSTİYAYILMIŞ LENTLƏR

məhsul müəyyən materialdan hazırlanır

3. ALÜMİNİUM VƏ ALÜMİNİUM ƏRİNTİLƏRİNDƏN

məhsul müəyyən ölçülərdə, formada və s. hazırlanır

4. VALLARIN UCLARI KONUS ŞƏKİLLİ VƏ KONUSLULUĞU 1:10-dur

Standartın sərlovhəsində məhsulun tipinin, markasının, modelinin işarəsindən sonra “tipi”, “markalı”, “modell” sözləri yazılır.

5. İKİLİ HÖRÜLMÜŞ TLK-O TIPLI KANAT

3.6.8 Terminlər, təriflər və kəmiyyətlərin hərfi işarələnmə standartında onların mənsub olduğu elm, bilik, texniki və ya istehsal sahəsi göstərilir.

Nümunə:

1 VAKUUM TEXNİKASI

Terminlər və təriflər

2 FİZİKİ OPTİKA

Əsas kəmiyyətlərin işarələnməsi

3.6.9 Standartlaşdırılan obyektin adı standartın sərlovhəsində tək halda yazılır. Əgər standart bir neçə eyni adlı standartlaşdırma obyektinə aiddirsə, standartlaşdırılan obyektin adı standartın sərlovhəsində cəm halda yazılır.

3.6.10 Standart iki və daha çox standartlaşdırma obyektinə aid olanda sərlovhəni aşağıdakı qaydada yazmaq lazımdır:

standartlaşdırma obyektləri eyni əlamətlərlə xarakterizə olunarsa, əvvəlcə əhəmiyyətliyiindən asılı olaraq, xüsusidən ümumiyyərdıcılıqda əlamətlər, sonra “və” bağlayıcısı ilə isimlər (isimlər ikidən çox olduqda vergüllə “və” bağlayıcısı ilə) əlaqələnməmiş şəkildə yazılır.

Nümunələr:

- 1 *ELEKTRİK ÖLÇMƏLƏR ÜÇÜN RƏQƏMLİ CİHAZLAR VƏ DƏYİŞDİRİCİLƏR.*
- 2 *GƏMİLƏR ÜÇÜN MAŞINLAR, MEXANİZMLƏR, APARATLAR, QURĞULAR VƏ FUNDAMENTLƏR.*

Əgər əlamətlər sadalanan standartlaşdırma obyektlərindən birinə aiddirsə, həmin obyekt axırda yazılır.

Nümunələr:

- 1 *MİKROFONLAR VƏ MİKROFON BİRLƏŞDİRİCİLƏRİ.*
- 2 *KABELLƏR, MƏFTİLLƏR, ŞUNURLAR VƏ KABEL ARMATURU*

Əgər hər standartlaşdırma obyektinin öz əlamətləri varsa, ancaq birinci standartlaşdırma obyektini açıqlayan söz birləşməsi yazılır.

Nümunə:

ÇİNİ İZOLYATORLAR VƏ YÜKSƏK GƏRGİNLİK GİRİŞLƏRİ

3.6.11 Əgər standart bir təsnifat qrupuna daxil olan müxtəlif növ məhsullara aiddirsə, onların əlamətlərini vergüllə, axırıncını isə “və” bağlayıcısı ilə əlaqələndirirlər:

Nümunə:

YASTI, YEŞİKLİ VƏ DAYAQLI ALTLIQLAR

3.6.12 Standartın yarımşərtlövhəsində standartın müəyyən etdiyi məzmunun adı göstərilir.

Nümunələr:

1 METAL GÖVDƏLƏR

Sınaq üsulları

2 POLİMERLƏR

Özlülüyn təyin olunma üsulları

3.7 Tətbiq sahəsi

3.7.1 “Tətbiq sahəsi” elementi standartlaşdırma obyektinin təyinat sahəsini müəyyənləşdirmək və zərurət olduqda onu dəqiqləşdirmək üçün göstərilir.

“Tətbiq sahəsi” elementi standartın birinci (ilk) səhifəsində yerləşdirilir və bölmə 1 kimi tərtib edilir.

3.7.2 Standartın təyinat sahəsini göstərəkən aşağıdakı ifadə tətbiq edilir: “Bu standart ... müəyyən edir” və ya “Bu standart .... şamil (aid) edilir və ... müəyyən edir”

Nümunələr:

1 *Bu standart texniki rəqlamentlərin təsdiq edilməsi də daxil olmaqla onların işlənilib hazırlanması, dövlət qeydiyyatı, eləcə də yoxlanılması, təkrar baxılması, dəyişdirilməsi, ləğv edilməsi, tətbiqi, rəsmi nəşri, hazırlanmasının gedişi barədə bildiriş və texniki rəqlamentlər haqqında informasiyanın nəşri qaydalarını müəyyən edir.*

2 *Bu standart istiyədavamlı ərintilərin makrostrukturuna nəzarət və onun qiymətləndirilməsi metodlarını müəyyən edir.*

3 *Bu standart podşipniklərin radial və oxboyu aralığının ölçülərini müəyyən edir.*

3.7.3 Standartın adının başlığında göstərilən texniki tənzimləmə və standartlaşdırma obyektinin əlavə olaraq dəqiqləşdirməsi zərurəti olduqda, aşağıdakı ifadə tətbiq edilir: “Bu standart ... şamil edilir”

Nümunələr:

- 1 Bu standart mərkəzli torna dəzgahlarına şamil edilir.
- 2 Bu standart istehlakçıya tədarük edilən toxuculuq məmulatlarına şamil edilir.
- 3 Bu standart mineral xammal, yem mayaları və paprin istisna olmaqla, bütün növ bitki yemlərinə, kombinə edilmiş yemə və kombinə edilmiş xammala şamil edilir.

Standartın təyinat sahəsi məhdudlaşdırılan halda, qeyddə əlaqəli sahəyə (texniki tənzimləmə və standartlaşdırma obyektinə) tətbiq edilən standart haqqında məlumat vermək tövsiyə olunur.

Nümunə - Bu standart məişət və ya oxşar təyinatlı birləşdiricilərə şamil edilmir.

Qeyd – Məişət və ya oxşar təyinatlı birləşdiricilərə uyğun tələblər ISO 5892.1 üzrə müəyyən edilir.

3.7.4 Standartın tətbiq sahəsi konkretləşdirildikdə aşağıdakı ifadədən istifadə olunur:

“Bu standart _____ tətbiqi üçün nəzərdə tutulmuşdur”, “Bu standart eləcə də _____ tətbiq edilə bilər” və ya “Bu standart _____ üçün tətbiq edilir”.

Nümunələr:

- 1 Bu standart fərdi EHM-in sertifikatlaşdırılma sınağının keçirilməsində tətbiq edilmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.
- 2 Bu standart, eyni zamanda qida məhsulları ilə təmasda olan materiallar üçün də tətbiq edilə bilər.
- 3 Bu standart IEC 60598-1 ilə birlikdə tətbiq edilir.

3.7.5 Standartın təyinatının, standartlaşdırma obyektinin və standartın tətbiq sahəsinin dəqiqləşdirilməsinin bir cümlədə birləşdirilməsinə yol verilir.

Nümunə - Bu standart suyun paylayıcı şəbəkəyə daxil olmasından əvvəl, onun keyfiyyətinin qiymətləndirilməsində rəhbər tutulan, mərkəzləşdirilmiş içməli su təchizatı sistemləri tərəfindən istehsal olunan və içməli su nümunələrinin götürülməsinə dair tələbləri müəyyən edir.

3.7.6 Ümumi texniki şərtləri və ya texniki şərtləri müəyyən edən dövlət standartında standartın təyinatı göstərilir, standartlaşdırma obyektini və standartın tətbiq sahəsini konkretləşdirərək (zəruri olduqda) standartın mətnində onun qısa qeydi göstərilir.

Nümunə - Bu standart tibbi və peşə göstəriciləri üzrə tətbiqinə ehtiyacı olan pasiyentlər üçün nəzərdə tutulan yumşaq kontakt linzalara (sonralar – linzalar) şamil edilir. Bu standart rənglənmiş, eləcə də kosmetik təyinatlı linzalara şamil edilmir.

İnsanların həyat və ya sağlamlığına, ətraf mühitə, əmlaka və dövlətin maraqlarına yönəldilmiş məcburi tələbləri (sınaq üsullarından istifadə etməklə bu tələblər obyektiv yoxlanılır, o cümlədən bu tələblər üzrə məhsulun sertifikatlaşdırılması aparılır) olan məhsula (xidmətlərə, proseslərə) dair standartda aşağıdakılar göstərilməlidir:

“Məhsulun (xidmətlərin) həyat, sağlamlıq, əhəlinin əmlakı üçün təhlükəsizliyini, ətraf mühitin mühafizəsini təmin edən keyfiyyətinə məcburi tələblər

şərh olunmuşdur.

Bölmənin, yarımbölmənin, bəndin işarəsi

3.8 Normativ istinadlar

3.8.1 “Normativ istinadlar” elementi standartın mətnində digər standartlaşdırma üzrə normativ sənədlərə (bundan sonra-normativ sənədlər) istinad edildikdə göstərilir.

3.8.2 “Normativ istinadlar” elementi bölmə 2-yə uyğun tərtib edilir və orada normativ sənədlərə istinad siyahısı göstərilir.

3.8.3 Normativ sənədlərə istinad siyahısı aşağıdakı sözlərlə başlayır:

“Bu standartda standartlaşdırma sahəsindəki aşağıdakı normativ sənədlərə istinad edilmişdir”.

3.8.4 Siyahıda normativ sənədlərin təsdiq edilmə ili rəqəmlərlə göstərilməklə, işarənin qeydiyyat nömrələrinin artmasına uyğun aşağıdakı ardıcılıqla göstərilir:

- dövlət standartları – AZS;
- beynəlxalq, dövlətlərarası və xarici dövlətlərin standartları.

3.8.5 İstinad edilən normativ sənədin adı, qrup başlığı qısaldılmadan tam göstərilir.

İstinad edilən normativ sənədin adı standartın nəşr olunduğu dildə və mötərizədə azərbaycan dilində göstərilir.

3.8.6 Dövlət standartının mətnində istinad edilən normativ sənədlərin yalnız işarəsi göstərilir.

Nümunələr:

1. AZS 889 üzrə ...
2. ISO 984 üzrə ...
3. BMT AİK qaydaları № 29 üzrə ...
4. BMT AİK qaydaları № 74 (01) üzrə ...

3.8.7 İstinad edilən normativ sənədlərin siyahısından sonra aşağıdakı məlumatlar qeyd edilir:

“Bu standartdan istifadə edərkən cari ilin 1 yanvar tarixinə tərtib edilmiş kataloq və cari ildə nəşr olunmuş uyğun məlumat göstəriciləri üzrə normativ sənədlərin qüvvədə olmasını yoxlamaq məqsədəuyğundur.

Əgər istinad edilən normativ sənəd əvəz edilibsə (dəyişdirilibsə), onda bu standartdan istifadə edərkən, əvəz edilən (dəyişdirilən) normativ sənədi rəhbər tutmaq lazımdır. Əgər istinad edilən normativ sənəd əvəz olunmadan ləğv edilibsə, onda ona istinad edilən müddəə, bu istinada toxunmayan hissəsində tətbiq edilir”.

3.8.8 Dövlət standartında yalnız qüvvədə olan normativ sənədlərə istinad edilir. Standartların eyni vaxtda təsdiq edilməsi və/və ya qüvvəyə minməsi təmin edildiyi halda, standartın layihəsində işlənən standartla qarşılıqlı əlaqəli standartların layihələri haqqında məlumatın verilməsinə yol verilir.

3.8.9 Əgər standart beynəlxalq (regional) standartlarla eynidirsə (identikdirsə), onda istinad edilən normativ sənədin siyahısı beynəlxalq (regional) standartlarda göstərilən ardıcılıqla və həmin məzmununda şərh edilir.

3.9 Termin və təriflər

3.9.1 “Termin və təriflər” elementində termin və təriflər standartın birmənalı və ziddiyyətsiz başa düşülməsi üçün nəzərdə tutulur.

Standartda “Termin və təriflər” elementi bu standartın müxtəlif istifadəçiləri arasında, terminoloji təminat zərurəti ilə qeyri-standart terminləri müəyyənləşdirməklə və ya standartlaşdırılmış terminləri dəqiqləşdirməklə (əgər onlar bu standartda daha məhdud mənada istifadə edilirsə) qarşılıqlı anlaşmanı təmin etmək üçün göstərilir.

Qeyd - Termin və təriflərə dair standartda müəyyən edilmiş termin standartlaşdırılmış termin hesab edilir.

3.9.2 “Termin və təriflər” elementi eyni adlı bölmə şəklində tərtib edilir və aşağıdakı sözlərlə başlanır:

“Bu standartda aşağıdakı termin və təriflər tətbiq edilir.”.

3.9.3 Əgər standartda istifadə olunan bütün terminlər termin və təriflərə dair standartda müəyyən edilibsə, onda aşağıdakı ifadədən istifadə etməklə bu standartda istinad edilir:

“Bu standartda _____-da
Normativ sənədin işarəsi

müəyyən olunan uyğun termin və təriflər tətbiq edilir”.

3.9.4 Əgər standartda istifadə edilən terminlərin bir hissəsi termin və təriflərə dair standartda, digərləri isə bu standartda müəyyən edilibsə, onda aşağıdakı ifadə göstərilir:

“Bu standartda _____-da
Normativ sənədlərin işarəsi

müəyyən edilmiş, eləcə də müvafiq təriflərlə aşağıdakı terminlər tətbiq edilir”.

3.9.5 Terminləri əlifba sırası ilə yerləşdirmək tövsiyə olunur.

3.9.6 Hər bir terminoloji bənd “Termin və təriflər” bölməsinin (bölmə 2 və ya 3) nömrəsindən ibarət olan və bu bölmənin nömrəsindən nöqtə ilə ayrılan bəndin sıra nömrəsi verilir. Hər terminoloji bənddən sonra nöqtə qoyulur.

Termin sətiri böyük hərflə yazılır və yarımqara şriftlə fərqləndirilir, tərif isə böyük hərflə yazılır.

Termin tərifdən iki nöqtə (:) ilə ayrılır.

Nümunələr:

1. **3.1 oyuncaq:** 14 yaşınadək uşaqların oyunu üçün layihələndirilən və ya yalnız bunun üçün nəzərdə tutulan məmulat.

2. **3.2 sənəd:** Üzərində məlumat yazılmış kağız.

Qeyd – Nümunə 2-də göstərilən “sənəd” termini sənəd üçün kağız standartında istifadə edilir, odur ki, onun tərfi geniş istifadə olunan “sənəd” termininin daha məhdud mənada başa düşülməsi üçün lazımdır.

3.9.7 Əgər terminoloji bənddə terminin ingilis (və ya digər) dilində ekvivalentini daxil etmək məqsəduyğundursa, onda o, mötərizədə azərbaycan dilindəki termindən sonra göstərilir.

Nümunə - 3.3 ətraf mühit (environment): Hava, su, yer, təbii resurslar, flora, fauna, insan və onların qarşılıqlı əlaqəsi daxil olmaqla, təşkilatın fəaliyyət göstərdiyi xarici mühit.

3.9.8 Tərif optimal surətdə qısa və bir cümlədən ibarət olmalıdır. Tərifin mətnini şərh edərkən bütün sözlər ixtisarsız, tam şəkildə yazılmalıdır. Əlavə izahatlar qeyddə göstərilir.

3.10 İşarə və ixtisarlar

3.10.1 Standartda xeyli sayda (beşdən çox) işarə və (və ya) ixtisarlardan istifadəyə ehtiyac olduqda, standartda eyni adlı bölmə şəklində göstərilən aşağıdakı elementlərdən biri daxil edilir: “İşarələr və ixtisarlar”, “İşarələr”, “İxtisarlar”.

3.10.2 Standartın bu bölməsində standartda tətbiq edilən işarə və ixtisarlar müəyyən olunur, onların şərh və (və ya) izahı göstərilir. İşarə və/və ya ixtisarların siyahısı əlifba sırası ilə tərtib edilir.

3.10.3 Standartda “Termin və təriflər” və “İşarələr və ixtisarlar” (“İşarələr”, “İxtisarlar”) elementlərini bir elementdə - “Termin və təriflər, işarə və ixtisarlar” elementində (“Termin və təriflər və işarələr”, “Termin və təriflər və ixtisarlar”) birləşdirməyə icazə verilir.

3.10.4 Əgər standartda istifadə olunan bütün işarə və/və ya ixtisarlar, standartda müəyyən edilən terminlərə aiddirsə, onda bu element “Termin və təriflər” adlandırılır.

Bu halda terminoloji bəndlərə daxil edilir:

- termindən sonra göstərilən, ondan nöqtəli vergüllə ayrılan və yarımqara şriftlə fərqləndirilən abbrevatur şəklində ixtisarlar;

- termindən sonra mötərizədə göstərilən və yarımqara şriftlə fərqləndirilən terminin qısa forması şəklində ixtisarı;

- bilavasitə termindən sonra göstərilən və yarımqara şriftlə fərqləndirilən şərti işarələr.

Kəmiyyətin şərti işarəsindən sonra, həmçinin vergüllə ayrılan və yarımqara şriftlə fərqləndirilən kəmiyyətin ölçü vahidlərinin işarəsi göstərilə bilər.

Nümunələr:

1. **Kiçik hidroenergetik qurğu; KHEQ: Nominal gücü 10000 kVt-adək olan hidroenergetik qurğu.**

2. **Bank mühafizə vasitəsinin ötürücü qurğusu; (ötürücü qurğu): Müştəri və bank heyəti arasında bank dəyərləri ilə əməliyyatları həyata keçirmək üçün nəzərdə tutulan gilləyədavamlı bank mühafizəsi vasitəsinin konstruksiya elementi.**

3.11 Tələblər

3.11.1 Standartın tələbləri AZS 1.0 üzrə standartlaşdırma obyektinin xüsusiyyətlərindən asılı olaraq, tərkibi (strukturu) və məzmunu 7-ci bölmənin tələbləri nəzərə alınmaqla, bölmələr şəklində müəyyən edilir

3.11.2 Standartın tələblərini ehtiva edən bölmələrinin şərhli bölmə 4-ün tələblərinə uyğun həyata keçirilir.

3.12 Əlavələr

3.12.1 Standartın müddəalarını tamamlayan və onun düzgün başa düşülməsi üçün zəruri olan material və informasiya əlavə şəklində yerləşdirilir.

Əlavələrdə iri həcmli və (və ya) formatlı qrafiki material, iri formatlı cədvəllər, hesablama metodları, aparat və cihazların təsviri, alqoritm və proqram məsələlərinin təsviri və s. göstərmək məqsəduyğundur.

3.12.2 Əlavələr məcburi, tövsiyə edilən və məlumat tipli ola bilər.

3.12.3 Əlavələr “Əlavə” sözündən sonra A hərfindən başlayaraq əlifbanın böyük hərfləri ilə işarə edilir. Əlavələr işarə edildikdə Azərbaycan əlifbasından Ə, Q, X, Ç, Ş, I, Ö, Ü, Ğ hərfləri çıxarılır.

Azərbaycan əlifbasının bütün hərflərindən istifadə edilən hallarda əlavələrin ərəb rəqəmləri ilə işarə edilməsinə yol verilir.

Əgər standartda yalnız bir əlavə varsa o, “Əlavə A” ilə işarə edilir.

3.12.4 Hər əlavə yeni səhifədən başlanır.

Səhifənin yuxarı hissəsində ortada “Əlavə” sözü yerləşdirilir və əlavənin işarəsi verilir, onun altında mötərizədə əlavənin statusu (“məcburi”, “tövsiyə edilən” və ya “məlumat üçün”) göstərilir.

Başlıq böyük hərflərlə yazılır və yarımqara şriftlə fərqləndirilir.

3.12.5 Əlavənin məzmunu ayrıca sətir (və ya sətirlər) şəklində mətnə nisbətən simmetrik yerləşdirilən, ilk hərfi böyük olmaqla adi şriftlərlə əlavənin adında göstərilir.

Nümunə - Əlavə B

(məlumat üçün)

Qalayın tətbiq sahəsi

Əlavələrin başlıqlarında sözlərin keçirilməsinə yol verilmir.

3.12.6 Standartdan istifadəni əlverişli etmək üçün, əlavədə standartın əsas hissəsinin hansı elementinin bu əlavəni tamamlaması haqqında məlumat verilə bilər. Bu məlumat əlavənin başlığından sonra mötərizədə və ya haşiyədə göstərilə bilər.

Nümunə - Əlavə A
(məcburi)

Kappa ədədini müəyyən etmək üçün əlavə tələblər (bax 5.5).

3.12.7 Bölmələr, yarım bölmələr, bəndlər, yarım bəndlər, qrafiki material, cədvəllər və düsturlar hər əlavənin hüdudunda nömrələnir. Nömrələrin qarşısında həmin əlavənin işarəsi qoyulur.

Əlavələrin səhifələri standartın əsas hissəsinin səhifələrinin ardıcılığı ilə və davamı kimi nömrələnir.

Nümunə - B.1; Cədvəl A.2; Şəkil A.1

3.12.8 Əgər əlavə cədvəl şəklində verilibsə, onda o, bu standartın 4.5 bəndinə uyğun tərtib edilir.

3.12.9 Əlavələrin standartın qalan hissəsi ilə ümumi olan birbaşa səhifə nömrələnməsi olmalıdır.

3.12.10 Standartın mətnində bütün əlavələrə istinadlar verilməlidir.

Məcburi əlavələrə istinad edildikdə aşağıdakı sözlərdən istifadə olunur:

“Əlavə ___-ya uyğun olaraq ...”, tövsiyə edilən və məlumat üçün əlavələrə istinad edildikdə isə: “Əlavə ___-da göstərilib ...”. Bu halda əlavənin statusu göstərilmir.

3.12.11 Əlavələr standartın mətnində onlara istinad edilən ardıcılıqla yerləşdirilir və bölmə 4-ün tələblərinə uyğun şərh edilir.

3.13 Biblioqrafiya

3.13.1 Əgər standartda 4.8.5 bəndinə uyğun normativ sənədə aid olmayan digər sənədlərə istinad edilibsə, onda bu standartın son səhifəsində yerləşdirilən “Biblioqrafiya” əlavə elementi daxil edilir.

3.13.2 “Biblioqrafiya” elementinə istinad edilən sənədlərin siyahısı kvadrat mötərizələrdə göstərilən nömrələnməyə uyğun olaraq standartın mətnində və əlavəsində onların adlarının çəkilmə sırası ilə siyahıya daxil edilir.

3.13.3 Biblioqrafiyada istinad edilən sənədin nömrəsindən sonra, sənədin statusu (Direktivlər, Rəhbər sənədlər, Azərbaycan Respublikasının sanitariya norma və qaydaları və s.), onun tam işarəsi (qəbul edilmə (təsdiq edilmə) ilinin rəqəmləri ilə) və adı, eləcə də onun qəbul edilmə (təsdiq edilmə) və nəşr edilməsi haqqında məlumat (o cümlədən sənədi qəbul edən (təsdiq edən) dövlət icra hakimiyyəti orqanının təşkilati-sərəncam sənədinin adı; onun qəbul edilmə (təsdiq edilmə) tarixi və nömrəsi, nəşri haqqında məlumat və s.) göstərilir.

3.13.4 Əgər istinad sənədinin statusu onun adından yaranırsa və (və ya) onun işarəsi yoxdursa, onda müvafiq siyahıda sənədin adından sonra bu sənədi qəbul edən (təsdiq edən) dövlət icra hakimiyyəti orqanı və ya beynəlxalq (regional) orqan haqqında məlumat, onun qəbul edilmə (təsdiq edilmə) tarixi və nömrəsi göstərilir və kursivlə fərqləndirilir.

Nümunə

Biblioqrafiya

[1] Directives ISO/IEC, Part 2, 2001
ISO/BEK direktivləri, hissə 2, 2001

Rules for the structure and drafting of
International Standards
(Beynəlxalq standartların tərtibi və işlənilməsi)

- [2] ISO/IEC Guige 21:1999
ISO/BEK rəhbər sənədi 21:1999
- [3] Beynəlxalq standart
ISO/IEC 2382-8:1998
ISO/BEK 2382-8:1998
- [4] RS 021-2011
- [5] “Qida məhsullarının təhlükəsizliyinə və qida dəyərliliyinə gigiyenik tələblər. Sanitariya-epidemioloji qaydalar və normativlər”
Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyinin 25 sayılı 30.04.2010-cu il tarixli əmri ilə təsdiq edilib.

hazırlanması qaydaları)
ASİ-nin qeyri-rəsmi tərcüməsi
İngilis dilindən (en) tərcümə
Adoption of International standards as regional or national standards
(Beynəlxalq standartların regional və ya milli standartlar kimi qəbul edilməsi)
ASİ-nin qeyri-rəsmi tərcüməsi
İngilis dilindən (en) tərcümə
Information technology. Vocabulary. Part 8. security. ISO, 1998
(İnformasiya texnologiyaları. Lüğət. Hissə 8. təhlükəsizlik)
ASİ-nin qeyri-rəsmi tərcüməsi
İngilis dilindən (en) tərcümə
Texniki rəqlamentlərin işlənilib-hazırlanması üzrə tövsiyələr.

3.14 Biblioqrafik göstəricilər

3.14.1 Standartda “Biblioqrafik göstəricilər” bölməsi ayrıca səhifədə yerləşdirilir və aşağıdakıları ehtiva edir:

- əsas sözləri;
- [1] üzrə Standartların beynəlxalq təsnifat kodu (ICS- International Classification for Standards).

3.14.2 “Əsas sözlər” standartı xarakterizə etməli və müstəqil axtarış əlamətləri kimi istifadə olunmalıdır.

4 DÖVLƏT STANDARTININ ŞƏRHİNƏ DAİR TƏLƏBLƏR

4.1 Dövlət standartının mətninə olan tələblər

4.1.1 Standartın məzmununun xüsusiyyətlərindən asılı olaraq onun müddəaları mətn, cədvəl, qrafik material (şəkillər, sxemlər, diaqramlar) və ya onların birləşməsi şəklində ifadə edilir.

4.1.2 Standartın mətni qısa, dəqiq, müxtəlif izahlara yol verməyən, məntiqli, ardıcıl, standartın tətbiq sahəsinə uyğun olaraq onun tətbiq edilməsi üçün lazımlı və yetərli olmalıdır. Standarta yalnız obyektiv üsullarla yoxlanıla bilən tələbləri daxil etmək lazımdır.

4.1.3 Standartda qüvvədə olan standartlarla müəyyən edilmiş terminlər və təriflər, işarələr və ixtisarlara tətbiq edilir.

4.1.4 Standartın mətnində tələblər izah edildikdə “olmalıdır”, “vacibdir”, “lazımdır”, “tələb edilir”, “yalnız icazə verilir”, “yol verilmir”, “qadağan edilir”, “edilməməlidir”, “olunmamalıdır”, “edilə bilməz” və s. sözlərdən istifadə edilir.

Standartda kəmiyyətlərin ən böyük və ən kiçik qiymətlərinə olan tələbləri göstərərəkən “ən çoxu (ən azı)” söz birləşmələri istifadə edilir.

Nümunə - Texniki susuzlaşdırılmış sodada natrium-karbonatın kütlə payı 99,4%-dən az olmamalıdır.

Standartda kənarçıxmalara yol verən tələblərin izahı zamanı “ola bilər”, “bir qayda olaraq”, “ehtiyac (zərurət) olduqda”, “yol verilir”, “icazə verilir” və s. sözlərdən istifadə edilir.

Standartın adından və ya bölmələrin (yarımbölmələrin) başlıqlarından onun tələblərə aid olduğu aydınsa, standartda texniki tələblər üçün standartın nəqli cümlə formasından istifadə edilməsinə yol verilir.

Standartda tövsiyə tələblərinin izahı zamanı “təvsiyə olunur”, “təvsiyə olunmur”, “məqsədəuyğundur”, “məqsədəuyğun deyil” və s. sözlərdən istifadə edilir.

4.1.5 Standartda aşağıdakıların tətbiq edilməsinə yol verilmir:

- danışiq, texnisizm və professional dilin arada işlənən ifadələrinin;
- azərbaycan dilində eyni mənalı söz və terminlər mövcud olduqda eyni bir anlayış üçün mənaca yaxın olan (sinonimlər), müxtəlif elmi-texniki terminlərin, həmçinin xarici söz və terminlərin;

- sərbəst söz birləşmələrinin;

- orfoqrafiya qaydaları, müvafiq standartlar, həmçinin bu standartla müəyyən edilməyən digər söz ixtisarlının.

4.1.6 Standartın mətnində, düsturlar, cədvəllər və şəkillər istisna olmaqla, aşağıdakıların tətbiq edilməsinə yol verilmir:

- mənfi qiymətli kəmiyyətlərin qarşısında riyazi mənfi (-) işarəsinin (“mənfi” sözünü yazmaq lazımdır);

- riyazi işarələri, məsələn $>$ (böyükdür), $<$ (kiçikdir), $=$ (bərabərdir), $\geq$ (böyük və ya bərabərdir), $\leq$ (kiçik və ya bərabərdir), $\neq$ (bərabər deyil), həmçinin № (nömrə), % (faiz) və s. işarələrin (sözlə “nömrə”, “faiz” və s. yazmaq lazımdır);

- diametrin göstərilməsi üçün «Ø» işarəsinin (“diametr” sözünü yazmaq lazımdır).

Şəkillərdə diametrin ölçüləri və ya kənarçıxmalar göstərilən zaman ölçü rəqəminin qarşısına «Ø» işarəsinə yazmaq lazımdır.

4.1.7 Məhsulun tələb olunan dəqiqliklə istehsalı üçün dövlət standartında müəyyən edilən göstəricilərin qiymətləri həddi kənarçıxmalarla və ya ən böyük və ya ən kiçik qiymətlər şəklində göstərilir.

Göstəricinin son hədd (yol verilən) qiymətləri 4.15.5-də göstəriləyi kimi, mətnə nominal ilə birgə, 4.5.15-də göstəriləyi kimi, cədvəldə, və ya ayrıca tələb kimi göstərilə bilər.

Nümunə – Bir qablaşdırma vahidinin netto kütləsinin nominaldan yol verilən kənarçıxmaları aşağıdakıları keçməməlidir:

-..... 50 q-a qədər kütlədə (50 q daxil olmaqla) mənfi 10 %-i;

-..... 50 q-dan artıq kütlədə mənfi 5 % -i.

Krekerin birbaşa yeşiklərə qablaşdırılması zamanı nominal netto kütlədən mənfi 0,5 % kənarçıxmaya yol verilir.

4.1.8 Standartın, əlavələrin və s., həmçinin kəmiyyət vahidlərinin, hesablama vahidlərinin işarələrinin bir hissəsinin, birinci sətirdə rəqəmi saxlamaqla digər sətirə keçirilməsinə yol verilmir. İstisna hallarda cədvəllərin kiçik ölçülü başlıqlarında AZS, ISO, EN indekslərini və s. bir sətirdə saxlayıb işarənin qalan hissəsinin o biri sətirə keçirilməsinə yol verilir.

4.1.9 Rum rəqəmləri ancaq məlumatın növünü (kateqoriyasını, sinfini və s.) kimyəvi elementlərin valentliliyini, ilin, yarımilin rüblərini işarələmək üçün işlədilir. Qalan hallarda ərəb rəqəmləri işlədilir.

Rum rəqəmləri, ərəb rəqəmləri ilə göstərilmiş tarixlər və miqdar sayları bir qayda olaraq hallanma şəkliçisi olmadan yazılır.

4.1.10 Hesabat və fiziki kəmiyyətlərin vahidlərinin işarələri cədvəllərdə, düsturlara daxil olan simvol və ədədi əmsalların izahında və mətdə yalnız ədədi qiymətlərlə və nöqtəsiz yazılır.

Nümunə - 5 ədəd 10 kq

Mətdəki fiziki kəmiyyətlərin hesab vahidlərinin və düsturlara daxil olan ədədi qiymətsiz simvol və əmsalların adları tam yazılmalıdır.

Nümunə I - Təzyiq hər kvadrat santimetrə düşən kiloqram-qüvvə ilə verilir.

4.2 Dövlət standartının mətninin bölünməsi

4.2.1 Standartın mətnini bölmələrə ayırmaq lazımdır. Bölmələr bəndlərə və ya yarım bölmələrə və bəndlərə ayrıla bilər. Bəndlər lazım gələrsə, yarım bəndlərə ayrıla bilər. Standartın mətni bəndlərə və yarım bəndlərə ayrıldıqda, onların tamamlanmış informasiyaya malik olması zəruriliyi ödənilməlidir.

4.2.1.1 Standartın mətninin bəndlərə və yarım bəndlərə bölünməsi zamanı hər bir bənd (yarım bənd) tamamlanmış informasiyanı ehtiva etməlidir.

4.2.1.2 Bölmələr, yarım bölmələr, bəndlər və yarım bəndlər ərəb rəqəmləri ilə nömrələnin və abzas boşluğundan yazılır.

4.2.1.3 Bölmələrin standartın əsas hissəsinin bütün mətni boyunca sıra nömrələnməsi olmalıdır.

Nümunə - 1,2, 3 və s.

4.2.1.4 Yarım bölmənin və ya bəndin nömrəsi bölmənin, yarım bölmənin, bəndin və yarım bəndin nöqtə ilə bir-birindən ayrılan sıra nömrələrindən ibarətdir.

Nümunələr:

1 1.1, 1.2, 1.3 və s.

2 1.1.1, 1.1.2, 1.2.1, 1.2.2 və s.

4.2.1.5 Yarım bəndin nömrəsi bölmənin, yarım bölmənin (o olduğu zaman), bəndin və yarım bəndin nöqtə ilə ayrılmış nömrələrini daxil edir.

Nümunə - 1.2.3.4, 1.2.3.5 və s.

Əgər standartın mətni yalnız bəndlərə bölünürsə, əlavələr istisna olmaqla onları sıra nömrələri ilə bütün mətn boyunca nömrələmək lazımdır.

4.2.1.6 Standartın elementlərinin nömrələnməsində nömrələrin sayı dördü keçməməlidir.

4.2.1.7 Bölmənin, yarım bölmənin, bəndin və yarım bəndin nömrəsindən sonra nöqtə qoyulmur, standartın mətnindən boşluq ilə ayrılır.

4.2.1.8 Əgər standartın əsas hissəsinin mətni yarım bəndlərə bölünərsə, onda sonralar mətni bölmək üçün nömrələnməyən, lakin abzas boşluğu ilə ayrılan abzaslardan istifadə edilir (bax 6.1.4).

4.2.2 Əlavənin mətni bölmə, yarım bölmə, bənd, yarım bəndlərə bölünə bilər, onların hər biri əlavənin daxilində nömrələnir, nömrələrinin qarşısına bu əlavənin işarəsi qoyulur və o nömrədən nöqtə ilə ayrılır.

Nümunələr:

1 A.1; A.2; A.3 və s.

2 B.1.1; B.1.2; B.1.3 və s.

4.2.3 Əgər standartın bölmə və ya yarım bölməsinin və ya onun əlavəsinin yalnız bir bəndi varsa (və ya bəndinin bir yarım bəndi varsa), o nömrələnmir.

4.2.4 Bölmə, yarım bölmə, bənd və yarım bəndlərin nömrələri yarımqara şriftlə göstərilir.

4.3 Sərlövhələr

4.3.1 Bölmələrin və yarım bölmələrin sərlövhələri olmalıdır. Bəndlər üçün bir qayda olaraq başlıqlar verilmir.

4.3.2 Başlıqlar müvafiq bölmə, yarım bölmə, bəndlərin məzmununu dəqiq və qısa şəkildə əks etdirməlidir.

4.3.3 Bölmələrin sərlövhəsi sətirin ortasında, yarım bölmələrin və bəndlərin sərlövhəsi abzasdan, böyük hərflə başlayaraq, axırında nöqtə qoyulmamaqla, altından xətt çəkilməməklə çap olunmalıdır.

4.3.4 Sərlövhələrdə (məlum abreviaturalar, kəmiyyət vahidləri və məhsulun şərti işarələrinə daxil olan ixtisarlara istisna olmaqla) ixtisarlardan çəkinmək lazımdır.

Sərlövhələrdə sözlərin sonrakı sətirə keçirilməsinə, rum rəqəmlərinin, riyazi işarələrin və yunan hərflərinin tətbiqinə icazə verilmir.

4.3.5 Əgər başlıq iki cümlədən ibarətdirsə, onlar nöqtə ilə ayrılır.

4.3.6 Standartda bölmə, yarım bölmə, bəndlərin sərlövhələri yarımqara şriftlə seçilir.

4.4 Sadalamalar

4.4.1 Standartın mətnində (bir qayda olaraq, bənd və ya yarım bəndlərin içində) sadalamalar göstərilə bilər.

4.4.2 Mətnə sadalamalar yalnız birinci sətirdə istifadə edilən abzas boşluğu ilə seçilir. Sadalamada ikinci sətir abzas boşluğu olmadan verilir.

4.4.3 Sadalamanın hər bir mövqeyi qarşısında defis qoyulur.

4.4.4 Əgər standartın mətnində bir və ya bir neçə sadalamalara istinad etmək lazımdırsa, onda hər bir mövqə qarşısında defis əvəzinə əlifba sırasında verilən hərf sıralaması, ondan sonra isə mötərizə qoyulur.

4.4.5 Sadalamanın sonrakı aydınlaşdırılmaları üçün ərəb rəqəmlərindən istifadə edilir, onlardan sonra mötərizə qoyulur və hərflərlə işarələnmiş sadalamalara nisbətən iki işarə sağa tərəf çəkilir.

Nümunə

a) _____ ;
 b) _____ ;
 1) _____ ;
 2) _____ ;
 c) _____ .

4.4.6 Sonuncudan başqa hər bir sadalamadan sonra nöqtəli vergül qoyulur.

Əgər sadalamalar arasında qeyd varsa, onda əvvəlki sadalamadan sonra nöqtə, qeyddən sonra isə nöqtəli vergül qoyulur.

4.5 Cədvəllər

4.5.1 Cədvəllər göstəricilərin daha əyaniliyinin və müqayisəsinin rahatlığı üçün işlədilir. Cədvəlin adı varsa, o, cədvəlin məzmununu aydın və qısa əks etdirməli və cədvəlin üstündə yerləşdirilməlidir.

Cədvəlin bir hissəsi həmin və ya başqa səhifəyə keçirildikdə onun adı cədvəlin ancaq birinci hissənin üstündə yerləşdirilir.

Rəqəmli material bir qayda olaraq cədvəl şəklində şəkil 1-ə uyğun tərtib edilir.

“Cədvəl” sözü cədvəlin birinci hissəsinin üstündə, sağ tərəfdə, bir dəfə göstərilir. O biri hissələrin üstündə “Cədvəlin davamı” və ya “Cədvəlin sonu” sözləri yazılmaqla cədvəlin nömrəsi (işarəsi) şəkil 2-yə uyğun olaraq göstərilir. Əgər səhifənin sonunda cədvəl qurtarmırsa və onun davamı növbəti səhifəyə keçirilibsə, onda cədvəlin birinci hissəsində onu hüdudlandıran aşağı üfüqi xətt çəkilmir.

Cədvəl...

Millimetrlə

Bolt yivinin və vintin nominal diametri	Şaybanın daxili diametri d	Şaybanın qalınlığı					
		yüngül		normal		ağır	
		a	b	a	b	a	b
2,0	2,1	0,5	0,8	0,5	0,5		
2,5	2,6	0,6	0,8	0,6	0,6		
3,0	3,1	0,8	1,0	0,8	0,8	1,0	1,2
4,0	4,1	1,0	1,2	1,0	1,2	1,2	1,6
42,0	42,5			9,0	9,0		

Şəkil 2

Qrafalarının sayı az olan cədvəli hissələrə ayırıb, onları bir səhifədə yan-yanaya yerləşdirməyə icazə verilir və bu zaman cədvəlin başlığı şəkl.3-ə uyğun təkrar olunur.

Cədvəl...

Bərkidici hissə çubuğunun diametri, mm	1000 ədəd polad şaybanın kütləsi, kq	Bərkidici hissə çubuğunun diametri, mm	1000 ədəd polad şaybanın kütləsi, kq
1,1	0,045	2,0	0,192
1,2	0,043	2,5	0,350
1,4	0,111	3,0	0,553

Şəkil 3

4.5.7 Sıra nömrəsi cədvəldə ayrıca sütun şəklində verilir.

Cədvəlin qrafalarının ərəb rəqəmləri ilə nömrələnməsinə standartın mətnində onlara istinadlar olduqda, cədvəl hissələrə ayrıldıqda, həmçinin cədvəlin bir hissəsi növbəti səhifəyə keçirildikdə icazə verilir (şəkil 4).

Cədvəl...

Ölçülər millimetrlə

Şərti keçid Dy	D	L	L1	L2	Kütlə, kq çox olmayaraq
1	2	3	4	5	6
50	150	130	525	600	160
80	195	210			170

Şəkil 4

Göstəricilərin, parametrlərin və başqa məlumatların nömrələnməsi lazım olduqda, cədvəlin birinci qrafasında (yan tərəfində) onların adlarının qabağında şəkil 5-ə uyğun olaraq sıra nömrələri göstərilir. Məhsulun kəmiyyətlərinin ədədi qiymətlərinin, tiplərinin və markalarının işarəsinin qarşısında sıra nömrələri qoyulmur.

Cədvəl...

Göstəricilərin adları	Ölçüləri
5.1 Kollektorun cərəyanı, A	-
5.2 Kollektordakı gərginlik, B	-
5.3 Kollektor yükünün müqaviməti, Om	-

Şəkil 5

4.5.8 Əgər cədvəlin qrafalarında verilmiş göstəricilərin fiziki kəmiyyətləri eyni vahiddirsə, onda onların işarələri şəkil 2-yə uyğun cədvəlin üstündə sağda, cədvəl hissələrə bölündükdə isə hər hissənin üstündə yerləşdirilməlidir.

Əgər cədvəlin qrafalarının əksərində fiziki kəmiyyətlərin göstəriciləri eyni vahidlərlə verilərsə (məsələn millimetrlərlə, voltlarla), lakin başqa vahidlərlə ifadə olunmuş fiziki kəmiyyət göstəriciləri olan qrafaları da varsa, onda cədvəlin yuxarısında çoxluq təşkil edən göstəricinin adı və onun fiziki kəmiyyət vahidinin işarəsi yazılmalıdır. Məsələn: "Ölçülər millimetrlə", "Gərginlik voltlarla". Qalan qrafaların yarımşərtlövhlərində şəkil 4-ə uyğun olaraq göstəricilərin adları və (və ya) digər fiziki kəmiyyətlərin vahidlərinin işarələri verilməlidir.

Eyni hərfi işarələrə malik olan göstəricilər şəkil 4-ə uyğun olaraq indekslərin artması qaydasında ardıcıl qruplaşdırılır.

4.5.9 "Çox", "çox olmamaqla", "az", "az olmamaqla" və s. kimi həddləşdirici sözlər cədvəldə müvafiq göstəricinin adı ilə bir sətirdə və ya qrafada onun fiziki kəmiyyət vahidinin işarəsi qarşısında yerləşdirilir (əgər onlar bütün sətirə aiddirsə).

Göstəricinin adından sonra həddləşdirici sözlərdən qabaq şəkil 4 və 15-ə uyğun olaraq vergül qoyulur.

4.5.10 Sətirdə bütün göstəricilər üçün ümumi olan fiziki kəmiyyətin vahidinin işarəsi onun adından sonra şəkil 5-ə uyğun olaraq göstərilməlidir. Fiziki kəmiyyət vahidi işarəsini ayrıca qrafaya (sətirə) çıxarmağa icazə verilir.

4.5.11 Əgər cədvəlin qrafasında eyni fiziki kəmiyyətlərin qiymətləri yerləşdirilibsə, onda fiziki kəmiyyət vahidi işarəsini şəkil 6-ya uyğun adla bu qrafanın şərtlövhlərində (yarımşərtlövhlərində) göstərilir.

Cədvəl...

İzolyatorun tipi	Nominal gərginlik B	Nominal cərəyan A
PNR - 6/400	6	400
PNR - 6/800		800

Şəkil 6

Bir neçə sətir üçün eyni olan kəmiyyətlərin ədədi qiymətlərinin şəkil 4 və 6-ya uyğun olaraq bir dəfə göstərilməsinə icazə verilir.

Fiziki kəmiyyətlərin qiymətləri cədvəlin qrafasında müxtəlif vahidlərlə ifadə olunduqda, onların işarələri hər qrafanın yarımşərtlövhesində göstərilir.

Cədvəlin qrafasının şərtlövhesində verilmiş işarələr standartın mətnində və ya qrafiki materialında izah olunmalıdır.

4.5.12 Bucaq vahidlərinin işarələri qrafaların şərtlövhesində deyil, cədvəlin hər sətirində göstərilir. Bu halda sətirlərarası üfüqi xətlər şəkil 7 və şəkil 8-ə uyğun olaraq çəkilməyə bilər.

Cədvəl...

α	β
3°5' 30"	6°30'
4°23' 50"	8°26'
5°30' 20"	10°30'

Şəkil 7

Cədvəl...

α	β
3°5' 30"	6°30'
4°23' 50"	8°26'
5°30' 20"	10°30'

Şəkil 8

4.5.13 Bir qrafada yerləşmiş bütün kəmiyyətlərin ədədi qiymətlərinə aid buraxıla bilən hədlər şəkil 9-a uyğun olaraq cədvəlin başlığında, göstəricilərin adının yaxud işarəsinin altında verilir.

Cədvəl...

Yivin diametri d	S $\pm 0,2$	N $\pm 0,3$	H $+ 0,2$	Şplintin şərti diametri d 1
4	7,0	5,0	5,2	1,0
5	8,0	6,0	4,0	1,2
6	9,0	7,5	5,0	1,6

Şəkil 9

4.5.14 Bir neçə kəmiyyətin ədədi qiymətlərinə, yaxud müəyyən kəmiyyətin ədədi qiymətinə aid buraxıla bilən hədlər şəkil 10-a uyğun ayrıca qrafada göstərilir.

Cədvəl...

Yastığın xarici diametri	Kanavka						D	Yerləşdirmə həlqəsi				
	D 1		A		B	r		H		C	P	r2
	Nomin	Hədd meyli	Nomin	Hədd meyli				Nomin	Hədd meyli			
30	23,2	-0,25	2,15	-0,15	1,3	0,4	34,6	3,2	-0,15	1,1	0,6	0,4
32	30,2						34,6					
35	33,2						39,5					
37	34,8						41,2					
40	38,1						44,5					

Şəkil 10

4.5.15 Eyni qrafanın sətirlərində təkrar olunan və rəqəmlə növbələnən tək sözlü mətn şəkil 11-ə uyğun dırnaq işarəsi ilə əvəz edilir.

Cədvəl...

Zenkerin diametri	C	C1	R	H	H1	S	S1
10-dan 11-ə qədər	3,17	-	-	3,00	0,25	1,00	-
11-dən 12-yə "	4,85	0,14	0,14	3,84	-	1,60	5,75
12" 14 " "	5,00	4,20	4,20	7,45	1,45	2,00	6,90

Şəkil 11

Əgər təkrar olunan mətn iki və daha çox sözdən ibarətdirsə, birinci təkrarda onu "eyni" sözü ilə sonra isə şəkil 12-yə uyğun olaraq dırnaqla əvəz edirlər. Əgər cümlənin bir hissəsi təkrar olunursa, həmin hissəsi "eyni" sözü ilə əvəz edib mətni əlavə məlumatla tamamlamağa icazə verilir (şəkil 12-də variantlardan biri verilmişdir).

Cədvəl...

Polad və ərintilər, marka		Təyinatı
Yen işarəsi	Köhnə işarəsi	
08x 18 H10	0x 18 H10	Borular, soba armaturunun hissələri, müfəllər, qığılcım elektrodlu yandırıcı şamlar
08x 18 H10T	0x 18 H10T 3И 914	Eyni ilə “”
12x18 H10T	X18 H10T	
09x15 H8Ю	X15 H9Ю 3И 904	Atmosfer şəraitində işləyən məmulatlar üçün yüksək möhkəmlikli polad kimi tövsiyə edilir
07x16 H6	X16 H6	Eyni ilə, deltaferriti yoxdur

Şəkil 12

4.5.16 Cədvəldə təkrar olunan rəqəmlərin, faiz, nömrə və riyazi işarələrin, materialların markalarının, məhsulun tip ölçülərinin və normativ sənədlərin işarələrinin dırnaqlarla əvəz edilməsinə icazə verilmir.

4.5.17 Ayrı-ayrı göstəricilər olmadıqda cədvəldə şəkil 11-ə uyğun olaraq xətt (tire) çəkilir.

4.5.18 Cədvəldə sıranın bütün rəqəmlərini əhatə etməklə, ardıcıl say intervalları göstərilən hallarda, rəqəmdən sonra şəkil 11-ə uyğun olaraq "...dən (dan),... qədər,.....daxil olmaqla", "...dən (dan) çox, ...qədər, ...daxil olmaqla" yazırlar.

Sıra rəqəmlərini əhatə edən intervalın cədvəldə uyğun sıranın kənar rəqəmləri arasında tire qoymaqla şəkil 13-ə uyğun olaraq yazılmasına icazə verilir.

Cədvəl...

Materialın adı	Ərimə temperaturası, K (C)
Bürünc	1 131-1 173 (858-900)
Polad	1 573-1 673 (1 300-1 400)
Çuğun	1 573-1 473 (1 100-1 200)

Şəkil 13

Mətnə rəqəm intervalı rəqəmdən sonra fiziki kəmiyyət vahidi göstərilirsə, yaxud, rəqəmlər ölçüsüz əmsalları ifadə edirsə, "...dən" və "qədər" (axırıncı daxil olmaqla) şəklində və ya rəqəmlər sıra nömrələrini ifadə edirsə, defislə göstərilir.

Nümunələr:

1 ... qatın qalınlığı 0,5-dən 2,0 mm-dək olmalıdır.

2 7-12, şəkil 1-14

4.5.19 Zərurət olduqda, məsələn müəyyən qiymətə aid diapazonu ayırmaq, mövqeləri qruplarda birləşdirmək və göstəricilərin üstünlük verilən ədədi qiymətlərini göstərmək və ya müəyyən meyllərin hansı qrafa və sətərə aid olduğunu göstərmək üçün cədvəllərdə şəkil 14-ə uyğun olaraq pilləli xətlər işlədilir. Bu halda məndə xətlərin şərhə verilməlidir.

Cədvəl...

Xarici diametr, mm	Divarının qalınlığı, mm, olan 1m borunun kütləsi, kq						
	3,0	3,5	4,0	4,5	5,0	5,5	6,0
32	2,146	2,460	2,762	3,052	3,329	3,594	3,847
38	2,589	2,978	3,354	3,718	4,069	4,408	4,735
42	2,885	3,323	3,749	4,162	4,652	4,951	5,327
45	3,107	3,582	4,044	4,495	4,932	5,358	5,771
50	3,477	4,014	4,538	5,049	5,549	6,036	6,511

Şəkil 14

4.5.20 Əgər cədvəldə verilmiş ayrı-ayrı göstəricilərə izahat vermək lazımdırsa, onda bu göstəricilər sətirüstü işarələrlə nişanlanır. Uyğun haşiyə 4.10-a uyğun tərtib olunmalıdır.

Əgər cədvəldə həm haşiyələr, həm də qeydlər varsa, cədvəlin axırında əvvəl haşiyələr sonra isə qeydlər verilir.

4.5.21 Göstəricinin qiyməti, onun adının axırncı sətirinin qabağında şəkil 15-ə uyğun yazılır.

Cədvəl...

Göstəricinin adı	Ekskavatorun, tipinə uyğun qiyməti				
	EKO-1,2	EKO-1,7	EKO-1,2	EKO-2,0	EKO-3,0
Kanalın qazma dərinliyi, az olmayaraq	1,29	1,70	1,2*	2,0*	3,0
Qazmanın eni	0,25		0,4; 0,6; 0,8	0,6**; 0,8; 1,0	1,5; 2,0; 2,5
* Ən az dolma ** T-130 traktorlu	əmsalı şəraitində ekskavator üçün				

Şəkil 15

Mətn şəklində verilmiş göstəricinin qiyməti həmin göstəricinin adının birinci sətrinin səviyyəsində şəkil 16-ya uyğun yazılır.

Cədvəl...

Göstəricinin adı	Qiyməti	Sınaq üsulu
1. Polietilen pərdənin xarici görünüşü	Hamar, bircinsli, yanları bərabər kəsilmiş	5,2 üzrə
2. Dartma zamanı dağıdıcı gərginlik, Mpa (kqş/mm)	12,8 (1,3)	EN 14236 üzrə

Şəkil 16

4.5.22 Rəqəmlər bir göstəriciyə aiddirsə, onlar cədvəllərin qrafalarında dərəcələrinə uyğun (təklilər-təklilərin, yüzliklər-yüzlüklərin və s.) alt-alta yazılmalıdır. Bir qrafada bütün qiymətlər üçün, bir qayda olaraq, onluq kəsirlərin eyni sayda rəqəmlərlə verilməsinə riayət edilməlidir.

4.5.23 Cədvəldə məhsulun müəyyən göstəricilərinin ədədi qiymətlərinə yaxud tiplərinə (markalara və s.) üstünlük verildiyini göstərmək lazım olduqda standartın mətnində izahı verilməklə şərti nişanlardan istifadə edilməsinə icazə verilir.

Məhsulun üstünlük verilən nomenklaturunu, yaxud kəmiyyətlərinin ədədi qiymətlərinin və ya tiplərinin (markalarının və s.) məhdudluğunu ayırmaq üçün, tövsiyə olunmayan, yaxud məhdudlaşdırılmış göstəriciləri mötərizəyə alınır və qeyddə şəkil 17-yə uyğun olaraq mötərizələrin mənası göstərilir.

Cədvəl...

Vintinin uzunluğu		Millimetrlə
Nominal	Hədd meyli	
(18)	±0,43	
20	±0,52	
(21)		
25		
Qeyd – Mötərizədə verilən ölçülərin tətbiqi tövsiyə edilmir		

Şəkil 17

4.5.24 Kütləsi 100 qrama qədər olan məhsul üçün müəyyən miqdarda məhsulun kütləsinin göstərilməsinə icazə verilir, müxtəlif materiallardan hazırlanmış eyni məhsullar üçün isə 18-20-ci şəkillərə uyğun olaraq, əsas materialdan hazırlanmış məhsulun kütləsi göstərilə bilər.

Cədvəl...

Uzunluq, mm	Kütlə, kq çox olmayaraq
70	1,25
100	1,50

Şəkil 18

Cədvəl...

Uzunluq, mm	Kütlə, 1000 əd. üçün, kq, çox olmayaraq
12	0,780
15	1,275

Şəkil 19

Cədvəl...

Uzunluq , mm	Kütlə, kq, çox olmayaraq	
	polad	bürünc
12	1,20	1,30
15	1,50	1,64

Şəkil 20

Cədvəldə müxtəlif materiallardan hazırlanmış eyni məhsulların kütlələrini göstərmək məqsədilə cədvəlin qeyd qrafasında düzəliş əmsallarına istinada icazə verilir.

Nümunə:

Başqa materiallardan hazırlanacaq vintlərin kütləsini təyin etmək üçün cədvəldə göstərilən qiymətlər bu əmsallara vurulmalıdır:

- bürünc üçün - 1,080
- alüminium üçün - 0,356

4.5.25 Standartda həcmcə kiçik rəqəmli material verildikdə, onu məqsədəuyğun olmadığından cədvəl şəklində deyil, mətn şəklində, rəqəmli göstəriciləri alt-alta yazmaqla vermək lazımdır.

Nümunə:

Bütün nömrəli profillərin ölçülərinin xəta həddi:

<i>hündürlük üzrə.....</i>	<i>±2,5%</i>
<i>rəfin eni üzrə.....</i>	<i>±1,5%</i>
<i>divarın qalınlığı üzrə.....</i>	<i>±0,3%</i>
<i>rəfin qalınlığı üzrə.....</i>	<i>±0,3%</i>

4.5.26 Göstəriciləri və nömrələri olan cədvələ, bu göstəricilərə nəzarət qaydalarını və metodlarını müəyyənləşdirən həmin standartın tələblərinə və ya başqa standartlara istinadlar vermək üçün şəkil 16-ya uyğun olaraq qrafa daxil edilməsinə icazə verilir.

4.6 Qrafiki material

4.6.1 Qrafiki material (şəkil, sxem, diaqram və s.) standartda texniki tənzimləmə və standartlaşdırma obyektinin ayrı-ayrı xüsusiyyətlərinin və ya xarakteristikalarının müəyyən edilməsi, həmçinin standartın daha yaxşı anlaşılması məqsədilə onun mətninin şərhini üçün yerləşdirilir.

Qrafiki material onun ilk dəfə adı çəkilən mətndən bilavasitə sonra, yaxud əlavədə yerləşdirilməlidir.

4.6.2 Standartda yerləşdirilən çertyojlar, sxemlər, diaqramlar və s. Müvafiq standartların tələblərinə cavab verməlidir.

4.6.3 Hər bir qrafiki material (çertyoj, sxem, diaqram, şəkil və s.) standartda “Şəkil” sözü ilə göstərilir.

4.6.4 Əlavələrin qrafiki materialı istisna olmaqla, qrafiki materiallar bir qayda olaraq, ərəb rəqəmləri ilə nömrələnir və bu nömrələr “Şəkil” sözündən sonra verilir. Əgər şəkil təktidrsə, o “Şəkil 1” kimi işarələnir.

Qrafiki materialın bölmə daxilində nömrələnməsinə yol verilir. Bu halda şəklın nömrəsi bir birindən nöqtə ilə ayrılmış bölmənin nömrəsindən və şəklın sıra nömrəsindən ibarətdir.

Nümunə - Şəkil 2.1, Şəkil 2.2 və s.

Hər bir əlavənin qrafiki materialı hər bir nömrənin qarşısına əlavənin işarəsini artırmaqla və onları nöqtə ilə ayırmaqla ərəb rəqəmləri ilə işarələnir.

Nümunə - Şəkil A.2

4.6.5 “Şəkil” sözü və onun nömrəsi (işarəsi) qrafik materialın altında verilir və kiçik ölçülü yarımqara şrift ilə tərtib edilir. Daha sonra onun tire ilə ayrılmış tematik adı verilə bilər.

Nümunə - Şəkil 1 – Cihazın detalları

Qrafiki materialın adında sözlərin sətirdən sətərə keçirilməsinə yol verilmir.

4.6.6 Zərurət olduqda qrafiki materialın altında kiçik ölçülü yarımqara şrift ilə tərtib edilən izahedici məlumatlar yerləşdirilir. Bu halda “Şəkil” sözü və qrafik materialın adı izahedici məlumatlardan sonra yerləşdirilir.

Qrafiki material və ona aid izahedici məlumatlar bir səhifədə yerləşdirilməlidir. Əgər izahedici məlumatları qrafiki material ilə bir səhifədə yerləşdirmək olmur, onda onların məzmunu qrafiki materiala aid olan birinci istinadda verilməlidir.

4.6.7 Əgər qrafiki material qiymətləri cədvəl formasında təqdim edilmiş ölçülərin yerləşdirilməsi üçün istifadə edilirsə və ya qrafiki material cədvəl formasında verilmiş məlumatlarla müşayiət edilirsə, cədvəl və qrafiki material bir səhifədə və ya iki yanaşı səhifədə göstərilir. Bu zaman cədvəl qrafiki materialdan aşağı və ya ondan sağda, lazım olduqda isə - sonrakı səhifədə göstərilir.

4.6.8 Şəkli (diaqramı, sxemi və s.) bir qayda olaraq bir səhifədə yerləşdirmək lazımdır. Əgər şəkil bir səhifədə yerləşmərsə, onu o biri səhifələrə keçirməyə icazə verilir. Bu zaman onun tematik adı birinci səhifədə yerləşdirilir, izahedici məlumat isə hər səhifədə və şəklın altında, əgər şəkil bir neçə dənədirsə, “Şəkil..., vərəq” və əgər şəkil təktidrsə “Şəkil 1, vərəq...” yazılır.

4.6.9 Standartın mətnində hər bir qrafiki materiala istinad verilir.

Nümunə - ... şəkil 1-də göstərilib.

4.7 Düsturlar

4.7.1 Zərurət olduqda standartın mətnində, cədvəllərdə və qrafiki materialı şərh edən məlumatlarda düsturlardan istifadə edilə bilər.

4.7.2 Əlavələrdə, cədvəllərdə və qrafiki materialı şərh edən məlumatlarda yerləşdirilən düsturlar istisna olmaqla, düsturlar ərəb rəqəmləri ilə nömrələnir. Düsturun nömrəsi düsturdan sağda onunla bir səviyyədə mötərizədə yazılır. Əgər standartın mətnində bir düstur verilərsə, o (1) kimi işarələnir.

4.7.3 Bölmənin daxilində düsturların nömrələnməsinə yol verilir. Bu halda düsturun nömrəsi bir birindən nöqtə ilə ayrılmış bölmənin nömrəsindən və düsturun sıra nömrəsindən ibarət olur.

Nümunə - (5.1).

4.7.4 Əlavələrdə yerləşdirilən düsturlar hər bir əlavənin daxilində, hər bir nömrənin qarşısına bu əlavənin işarəsini artırmaq və onları nöqtə ilə ayırmaqla, ərəb rəqəmləri ilə ardıcıl nömrələyir.

Nümunə - (B.1)

4.7.5 Cədvəllərdə və ya qrafiki materialı şərh edən məlumatlarda yerləşdirilən düsturlar nömrələnmir.

4.7.6 Düsturda kəmiyyətlərin simvolları qismində müvafiq normativ sənədlə müəyyən edilmiş işarələr tətbiq edilməlidir.

4.7.7 Düsturlara daxil olan simvolların və kəmiyyət əmsallarının izahı mətində verilmədikdə, o bilavasitə düsturun altında verilir.

Hər simvolun şərhini yeni sətirdən, düsturdakı ardıcılıqda göstərilir. Şərhin birinci sətiri "burada" (iki nöqtə qoymadan) sözü ilə başlamalıdır

Nümunə – Hər bir nümunənin sıxlığı ρ , kg/m^3 , aşağıdakı düsturla hesablanır:

$$\rho = \frac{m}{V}, \quad (1)$$

burada m – nümunənin kütləsi, kg ;

V – nümunənin həcmi, m^3 .

Bir-birinin ardınca gələn və mətn ilə ayrılmamış düsturlar vergül ilə ayrılır.

Nümunə -

$$A = \frac{a}{b}, \quad (2)$$

$$B = \frac{c}{I}. \quad (3)$$

4.7.8 Düsturları təzə sətirə keçirməyə ancaq düsturlardakı əməliyyat nişanlarına çatanda icazə verilir. Bu halda növbəti sətirin başlanğıcında nişanı təkrarlamaq lazımdır.

Düsturu vurma əməliyyatı nişanı ilə başqa sətirə keçirərkən "X" işarəsi tətbiq edirlər.

4.7.9 Standartın mətnində düsturlara istinad edildiği zaman onların sıra nömrələri (işarələri) mötərizədə göstərilir.

Nümunə - ... düstur (1) ilə

4.7.10 Standartlarda riyazi tənliklərin ifadə edilmə qaydası düsturlar üçün olduğu kimidir.

4.8 İstinadlar

4.8.1 Standartda:

- bu standartta;
- digər standartlaşdırma üzrə normativ sənədlərə;
- dövlət idarəetmə və nəzarət orqanlarının normativ sənədlərinə.

4.8.2 Standarta istinad edərkən bölmələrin, yarım bölmələrin, bəndlərin, yarım bəndlərin, sadalanmaların, qrafik materialın, düsturların, cədvəllərin, əlavələrin (o cümlədən onun bölmələri, yarım bölmələri, bəndləri, yarım bəndləri və cədvəllərinin), həmçinin cədvəllərin qrafa və sətirlərini və şəkillərdəki məmulatın tərkib hissələrinin mövqelərinin nömrələri göstərilməlidir.

İstinad edilərkən, "...bölmə 2-yə uyğun olaraq...", "...3.1-ə görə...", "...3.1.1 üzrə...", "...4.2.2-nin b sadalanmasına uyğun olaraq...", "...A.2 şəklinə uyğun olaraq...", (şəkil. 5), "...(3) düsturu üzrə...", "...cədvəl 1-ə uyğun olaraq...", (cədvəl 4), "...əlavə A-ya uyğun olaraq...", (əlavə D) və s. yazılmalıdır.

Nöqtə ilə ayrılmayan rəqəmlərlə nömrələnmiş mətnin struktur hissəsinə istinad edildikdə bu hissənin tam adı göstərilməlidir.

4.8.3 Əgər obyektə aid edilən tələblər bu və ya daha yüksək kateqoriyalı başqa standartlarda müəyyənləşdirilibsə, onda təsdiq olunduğu ilin axırını iki rəqəmsiz işarəsi

göstəriləklə müvafiq standartta istinad edilir. Standartın tam işarəsi və adı normativlərə istinad edildikdə göstərilir.

Nümunə:

Öz-özünə tormozlama üsulu ilə itkilər ISO 10169 üzrə təyin edilir.

Bu halda istinad edilən standartın məzmunu obyektə tətbiq ediləcək müvafiq tələbləri birmənalı təyin etməlidir.

İstinadlar bütövlükdə standartta, yaxud onun bölmələrinə, yarım bölmələrinə, bəndlərinə, yarım bəndlərinə və əlavələrinə, həmçinin əlavələrin bölmələrinə, yarım bölmələrinə, bəndlərinə və yarım bəndlərinə, bəndlərinə və cədvəllərinə verilir.

Standartın mətnində başqa standartın bölmələrinin, yarım bölmələrinin, məzmununu təkrarlamağa icazə verilir. Bu zaman təkrarlanan müddəalardan sonra mötərizədə standartın işarəsi (təkrarlanan bölmənin, yarım bölmənin, bəndin və yarım bəndin nömrəsi verilməklə) göstərilir.

Standartın mətnində bir neçə standartta istinad olunan zaman standartın indeksi təkrarlanmalıdır.

Nümunə: AZS 1.0, AZS 1.2 və s.

4.8.4 İstənilən kateqoriyalı standart üzrə hazırlanan məhsulu verilmiş standartda göstərdikdə həmin standartta istinad etmək lazımdır və bu vaxt məhsulun adı standartdakı kimi yazılmalıdır.

Nümunə:

1 Borium, nitrat – AZS ISO 833-1 üzrə

Əgər istinad olunan standart məhsulların bir sıra tiplərini (markalarını, modellərini və s.) əhatə edirsə, verilən standartda isə bu məhsulun müəyyən tipi nəzərdə tutulmuşdursa, onda bu tip məhsulun işarəsini də göstərmək lazımdır.

Nümunə:

Rayberin işçi hissəsinin materialı – P18 markalı tezkəsən polad ISO 19165 üzrə.

Şərti işarələrə (materialın, yarım fabrikatın, dəstləşdirici məmulatın və s.) istinad olunan standartın işarələri daxildirə onların tam işarələrini göstərmək lazımdır.

Nümunə:

Keçirici mufta MPŞQ 19x20-1, ISO 13877-80 üzrə.

4.8.5 “Bibliografiya” elementində göstərilən mənbələrin siyahısı üzrə nömrələri kvadrat mötərizədə göstəriləklə (bax 3.14) digər sənədlərə, normativ hüquq aktlara, beynəlxalq, regional və digər ölkələrin milli standartlarına (ISO, IEC, ГОСТ P, DIN və s.), təlimatlara, qaydalara, attestasiyadan keçmiş sınaq üsullarına, müddəalara, metodiki göstərişlərə, metodiki təlimatlara və tövsiyələrə, rəhbər sənədlərə, metodiki sənədlərin siyahısına, eləcə də icra hakimiyyəti orqanlarının təsdiq etdiyi sənədlərə (sanitar norma və qaydalara, gigiyenik normalar, yanğından mühafizə norma və qaydalarına və s.) istinad etməyə yol verilir.

Standartda istinad olunan sənədlərin tələbləri bu istinadlara əsaslanmış tələblərlə eyni məcburilik dərəcəsinə malikdir.

Mətnində məzmunu göstəriləklə istinad olunan sənədlərin işarəsi və adı informasiya əlavəsində, “Bibliografiya” sərlövhəsi altında, mətndəki ardıcılıqla göstərilir.

4.8.6 Standartın mətnində digər standartların bölmələrinin, yarım bölmələrinin və s. məzmununu təkrarlamağa yol verilir, bu zaman mötərizədə təkrar edilən müddəadan sonra standartın işarəsi bölmə, yarım bölmə, bənd və yarım bəndin nömrəsi yazılmadan göstərilir.

4.9 Qeydlər

4.9.1 Qeydlər standartın mətninə, cədvəllər və qrafiki materialların məzmununa dair izahedici məlumatlara ehtiyac olduqda verilir. Standartın mətninə daxil edilmiş qeydlərə tələblər daxil olmamalıdır. Cədvəllərə və şəkillərə aid qeydlər tələbləri daxil edə bilər.

4.9.2 Qeydlər bilavasitə aid olduğu mətndən, qrafiki materialdan sonra, yaxud cədvəldə yerləşdirilməli və böyük hərflə, abzasdan başlamaqla çap edilməlidir. Əgər qeyd təkdirsə, "Qeyd" sözündən sonra tire qoyulur. Bir yerdə qruplaşdırılmış bir neçə qeyd olduqda, "Qeydlər" sözündən sonra iki nöqtə qoyulmalı və ardıcıl olaraq ərəb rəqəmləri ilə nömrələnməlidir.

4.9.3 Cədvələ aid olan qeyd şəkil 17-19-da göstərilədiyi kimi cədvəlin sonunda cədvəlin sonunu bildirən xəttin üzərində yerləşdirilir. Bu zaman qeyd cədvəldən bütöv nazik üfüqi xətlə ayrılır.

Nümunələr:

1 *Qeyd - Konsensus mütləq yekdilliyi nəzərdə tutmur.*

2 *Qeydlər:*

1 *"İki ulduz" və ya "bir ulduz" markalanmış olan ayrı-ayrı bölmələr olduqda, onlar üçün temperatur şəraiti müvafiq olaraq müsbət 12 °C və mənfi 6 °C-dan çox olmamalıdır.*

2 *Tez xarab olan ərzaqların saxlanması üçün kamera və ya bölmə olduqda, oradakı temperatur 3 °C -ni keçməməlidir.*

4.9.3 Qeydlər standartda kursivlə göstərilir.

4.10 Haşiyələr

4.10.1 Əgər standartda göstərilən ayrı-ayrı sözlərin, söz birləşmələrinin və ya məlumatların izahı zərurdirsə, onda onlardan sonra haşiyənin sətirüstü işarəsi qoyulur.

Mətnəki haşiyə onun nişanlandığı səhifənin aşağısında abzasdan, mətndən nazik üfüqi xətlə ayırmaqla, sol tərəfdə yazılır. Cədvəldə yerləşən göstəricilər üçün isə haşiyə cədvəli qapayan xəttin üzərində yazılır.

4.10.2 Haşiyə nişanı bilavasitə izahatı veriləcək sözdən, rəqəmdən, simvoldan, cümlədən sonra və izahat mətninin qabağında yazılır.

4.10.3 Haşiyə işarəsi mötərizədə ərəb rəqəmi ilə və ya ulduzcuqlarla " * " işarə edilə bilər. Üç ədəddən çox ulduzcuğun işlənməsinə icazə verilmir.

Nümunələr:

1. *...titrəyiş tezliyi* ± 0,5 Hz 35 Hz -ə qədər olan tezliklərdə*

2. *Elmi-tədqiqat işlərinin (ETİ) yerinə yetirilməsi üçün texniki tapşırıq (TT)¹⁾ və /və ya sifarişlə iş görülürsə - sifarişçi²⁾ ilə bağlanan müqavilə əsas hesab edilir.*

¹⁾ *TT sifarişçi-təşkilatın rəhbəri (müqaviləli ETİ olan halda) və ya icraçı-təşkilatın rəhbəri tərəfindən təsdiq edir.*

²⁾ *ETİ sifarişçisi dövlət sifarişçisi və ya onun nəticələrində maraqlı olan hər hansı mülkiyyət formalı təsərrüfat subyekti ola bilər.*

4.11 Nümunələr

4.11.1 Standartın müddəalarının, tələblərinin izah edilməsinə, yaxud daha qısa şərh edilməsinə tələb yaranan hallarda nümunələr gətirilir.

4.11.2 Nümunələr qeydlər kimi yerləşdirilir və nömrələnir.

4.12 İxtisarlar

4.12.1 Standartda hamı tərəfindən qəbul edilmiş orfoqrafiya qaydaları və müvafiq normativ sənədlə müəyyən edilmiş ixtisarlar və abreviaturalara yol verilir. Məsələn, səh. – səhifə; min. – minimal; maks. – maksimal; və s. - və sairə; nomin. – nominal; əd. – ədəd.

Nümunə - 5 əd.

4.12.2 Standartın qrafiki materiallarında müvafiq latin sözlərinin aşağıdakı ixtisarlardan istifadə edilməsinə yol verilir: min - minimal, max – maksimal.

4.12.3 Standartda əlavə olaraq tətbiq edilən ixtisarlar müəyyən edilə bilər. Tam ad, mötərizədə onun qısa adı və ya abreviaturası göstərilməklə standartın mətnində onun adının ilk dəfə çəkilməsi zamanı verilməlidir. Daha sonra ad çəkildikdə qısa ad və ya abreviaturadan istifadə edilə bilər.

Nümunələr:

1 Bu standart kiçik kalibrli təkətılan tapançalara (daha sonra – tapançalar) şamil edilir.

2 Lüminessent maqnit tozu (LMT).

4.12.4 Əgər standartda sözlərin yaxud adların xüsusi ixtisar sistemi qəbul olunmuşdursa, onda bu ixtisarlara siyahısı “İşarələr və ixtisarlar” struktur elementində verilməlidir.

4.12.5 Standartın istifadəsini çətinləşdirə biləcək əsassız (artıq) ixtisarlardan çəkinmək lazımdır.

4.13 Şərti işarələr, təsvirlər və işarələr (nişanlar)

4.13.1 Standartda qüvvədə olan qanunvericiliyin və uyğun standartların təyin etdiyi işarələrdən, təsvirlərdən, yaxud nişanlardan istifadə olunmalıdır.

Standartın mətnində göstəricinin (parametrin) işarəsinin qabağında onun izahatı verilir, məsələn “Dartıb qırılmaya müvəqqəti müqavimət, Gd”.

4.13.2 Qüvvədə olan standartlarda verilməmiş şərti işarələrin, təsvirlərin, yaxud nişanların tətbiqi zəruri olduqda mətnə, yaxud “İşarələr və ixtisarlar” struktur elementində onların izahı verilməlidir.

4.14 Kəmiyyət vahidləri

4.14.1 Standartda fiziki kəmiyyətlərin standartlaşdırılmış vahidləri, onların adları və işarələri ISO 80000 standartına uyğun olaraq tətbiq edilməlidir.

Lazım gələrsə, SI vahidləri ilə yanaşı işlənməsinə icazə verilmiş əvvəlki sistemin vahidləri mötərizədə göstərilməlidir.

Bir standartda fiziki kəmiyyət vahidlərinin işarələnməsi üzrə müxtəlif sistemlərin tətbiq edilməsinə icazə verilmir.

4.14.2 Standartın mətnində hesabat vahidi ilə verilmiş kəmiyyətlərin və fiziki kəmiyyətlərin ədədi qiymətlərini rəqəmlərlə, vahidsiz fiziki və hesabat rəqəmlərini isə birdən doqquza qədər sözlə yazmaq lazımdır.

Nümunələr:

1. Uzunluğu 5m olan beş borunun sınağını aparmalı.

2. Təzyiqə qarşı sınaq üçün 15 boru seçməli.

4.14.3 Eyni göstərici üçün fiziki kəmiyyət vahidi hər hansı bir standartın hüdudunda, bir qayda olaraq sabit qalmalıdır.

Nümunə:

Standartın bütün mətni üzrə borunun uzunluğu metrə, divarının qalınlığı isə millimetrlə göstərilməlidir.

4.14.4 Standartın mətnində eyni fiziki kəmiyyət vahidi ilə ifadə edilmiş fiziki kəmiyyətlərin bir sıra ədədi qiymətləri verildikdə, fiziki kəmiyyət vahidinin işarəsi qiymətlər diapazonunun axırıncı ədədi qiymətindən sonra göstərilir.

Nümunə:

1,0; 1,5; 2,0; 2,5 mm

Maşınla çap üsulu ilə yerinə yetirilmiş cədvəllərdə və standartlarda göstərilən fiziki kəmiyyətlərin vahidlərindən başqa, fiziki kəmiyyətlərin vahidlərini ədədi qiymətlərdən ayırmağa (sətirdən sətirə yaxud başqa səhifəyə keçirməyə) icazə verilmir.

4.15 Ədədi qiymətlər

4.15.1 Standartın mətnində kəmiyyət vahidlərinin işarələri ilə olan ədədi qiymətlər rəqəmlərlə, birdən doqquza qədər kəmiyyət vahidlərinin (hesab vahidlərinin) işarələri olmayan rəqəmlər-sözlərlə yazılır.

Nümunələr:

- 1 *Tökmə detalların divarlarının qalınlığı 7 mm-dən çox olmamalı.*
- 2 *Qalıq nəmliyinin təyini üçün yeddi mil seçmək.*
- 3 *Sınaqlar üçün 15 qayka ayırmaq.*

4.15.2 Kəsir ədədləri onluq kəsrlər şəklində göstərilir, düymələr isə 1/4", 1/2" kimi ($\frac{1}{2}, \frac{1}{4}$

kimi qeyd etmək tövsiyə olunmur) yazılmalıdır.

Onluq kəsrləri yazdıqda sayın tam hissəsini kəsrdən ayıran nöqtəli vergül ilə əvəz etməyə yol verilmir.

Ədədi qiymətləri onluq kəsrlər şəklində ifadə etmək mümkün olursa, onu çap xətti adi kəsir şəklində, bir sətirdə yazırlar.

Nümunə:

5/32, (50A-4C) / (40B+20)

Nümunə - 3/42.

4.15.3 Məhsulun tələb edilən xüsusiyyətlərini təmin etmək üçün lazım olan kəmiyyətlərin ədədi qiymətləri standartda dəqiqlik dərəcəsi ilə göstərilir. Bu zaman qiymətlərin sırasında vergüldən sonra işarələrin sayının bərabərləşdirməsi aparılır.

Bir adlı məhsulun müxtəlif tip ölçüləri, markaları və s. Üçün kəmiyyətlərin ədədi qiymətlərinin onluq kəsirin birinci, ikinci, üçüncü və s. İşarəsinə qədər yuvarlaqlaşdırılma bir qaydada olmalıdır.

Nümunə - Əgər isti yayılmış polad lentin qalınlığının dərəcələrə bölünməsi 0,25 mm-dirse, lentin bütün qalınlıq sırası bu sayda onluq işarələrlə göstərilir, məsələn: 1,50; 1,75; 2,00 mm.

4.15.4 Məhsulun texniki xarakteristikasından və təyinatından asılı olaraq eyni göstəricinin ədədi qiymətlərinin və onluq kəsirin işarə sayı bir neçə pilləli (qrup) ola bilər. Bu halda hər pillə (qrup) daxilində işarələr eyni sayda olmalıdır.

Ədədi qiymətlərin diapozonu göstərildikdə də onluq kəsirin işarələri eyni sayda göstərilməlidir.

Kəmiyyətlər sırasında onluq kəsrlə verilmiş ədədi qiymətlərin işarələrinin sayı nominal ölçüyə müşahidə ilə təyin olunur, misal üçün boruların diametrinin yaxud divarının qalınlığının dəqiqlik normaları diametrdən asılı olaraq dəyişməlidir.

4.15.5 Standarta göstəricinin (parametrin, ölçünün) nominal qiymətlərindən hədd (yol verilən) kənarçıxmaları müəyyən etmək zərurəti olduqda ədədi qiymətlər (nominal və son hədd) mötərizədə göstərilir.

Nümunə - (65 ± 2) % , 65 ± 2 %-yox

Bununla belə bu göstəricinin (parametrin, ölçünün) nominal qiyməti və hədd (yol verilən) kənarçıxmaları eyni kəmiyyət vahidi ilə ifadə edilsə, nominal qiymətin onluq işarələrinin sayı bu göstəricinin (parametrin, ölçünün) hədd (yol verilən) kənarçıxmalarının onluq işarələrinin sayı ilə eyni olmalıdır.

Nümunə - (80 ± 2) mm.

4.15.6 Rum rəqəmlərindən yalnız məhsulun növünün (kateqoriyasının, sinfinin və s.), kimyəvi elementlərin valentliyinin, ilin kvartallarının və yarımilliyin işarələnməsi üçün istifadə edilməsinə yol verilir. Qalan hallarda say qiymətlərini müəyyən etmək üçün ərəb rəqəmləri tətbiq edilir.

Rum rəqəmləri, təqvim tarixləri və kəmiyyət saylarının say qiymətlərinin hal sonluqları olmamalıdır. Hal sonluqları yalnız məhlulun qatılığı göstərildikdə yazılır.

Nümunə - 5 %-li məhlul.

4.15.7 Əgər bir neçə (ikidən çox) ərəb rəqəmi ilə işarələnmiş sıra sayları ardıcıl göstərilmişdirsə, onda hal sonluğu yalnız sonuncu rəqəmə artırılır.

Nümunə - 8, 10, 13, 15-ci sektorlar

Bağlayıcı ilə birləşdirilən və ya vergül ilə ayrılan ikili sıra sayında hal sonluğu hər birinə artırılır.

Nümunə - 1-ci, 2-ci cərgələr

5 DÖVLƏT STANDARTINA EDİLMİŞ DƏYİŞİKLİKLƏRİN TƏRTİBİNƏ VƏ MƏZMUNUNA DAİR TƏLƏBLƏR

5.1 Standarta dəyişiklik əlavə F və əlavə E-ə uyğun olaraq rəsmiləşdirilir.

5.2 Dəyişikliyin mətni bölmə 4-ə uyğun tərtib edilir. Dəyişikliyin mətni tərtib edilərkən dəyişdirilən, ləğv edilən və əlavə edilən elementlərin: bölmələrin, yarım bölmələrin, bəndlərin, yarım bəndlərin, cədvəllərin, əlavələrin və s. adı və nömrələri göstərilməli və "əvəz etmək", "tamamlamaq", "ləğv etmək", "yeni redaksiyada tərtib etmək" sözləri tətbiq olunmalıdır.

Nümunələr

1. *Bölmə 2. İstinadı əvəz etmək: AZS 1.2-96-nı AZS 1.2-2022 ilə əvəz etmək.*

2. *3-cü bölməni 3.2 bəndi ilə tamamlamaq:*

" 3.2 İstehsalçı külün kütlə payını istehlakçının tələblərinə uyğun dövrü olaraq təyin edir "

3. *3.2 və 3.7 bəndlərini çıxarmaq.*

4. *5.3 bəndini yeni redaksiyada yazmaq:*

"5.3 Banka və qapaqlar cədvəl 2-də göstərilmiş ağ dəmirdən hazırlanmalıdır"

5. *5.6 bəndindən "EJR markası" ifadəsini çıxarmaq.*

6. *"Termin və təriflər" bölməsi. Termin 38. "dan" sözünü çıxarmaq.*

7. *Bölmə 3. Bütün mətn üzrə "titr" sözünü "kütlə qatılığı" sözü ilə əvəz etmək (3 dəfə).*

8. *Bənd 2.1. Cədvəl. Başıq, "Elektrik nasosunun tipik ölçüləri" qrafası. İşarəni dəyişmək: ABS 16-15-i ABS 16-16 ilə əvəz etmək.*

5.3 Standartın bölməsinə, yarım bölməsinə, bəndinə, yarım bəndinə, abzasına, cədvəlinə, qrafiki materialına və əlavəsinə təkrar dəyişiklik edildikdə, ilkin redaksiya və əvvəlki dəyişikliyin əvəzinə növbəti dəyişikliyin tam, yeni redaksiyası verilir. Bu halda standarta edilmiş axırıncı dəyişiklik qüvvədə qalır.

Standartın mətnini yeni bölmələrlə, yarım bölmələrlə, bəndlərlə, yarım bəndlərlə, cədvəllərlə, qrafiki materiallarla və əlavələrlə tamamladıqda və ya onları məndən çıxartdıqda bölmələrin, yarım bölmələrin, bəndlərin, yarım bəndlərin, cədvəllərin, qrafiki materialların və əlavələrin əvvəllər qəbul edilən nömrələrinin dəyişdirilməsinə yol verilmir.

Yeni bölmələr əlavələrdən qabaq, yeni yarım bölmələr, bəndlər, yarım bəndlər isə müvafiq bölmələrdən, yarım bölmələrdən, bəndlərdən sonra yerləşdirilir. Yeni bölmələrə, yarım bölmələrə, bəndlərə, yarım bəndlərə nömrələr bu elementlərin nömrələrinin artma ardıcılığı ilə verilir.

Yeni bəndlərə (onlarda yarım bəndlər olmadıqda), yarım bəndlərə, cədvəllərə, qrafik materiallara əvvəldən, qüvvədə olan bəndlərin, yarım bəndlərin, cədvəllərin, qrafik materialların nömrələrinin verilməsinə onların, Azərbaycan əlifbasının kiçik hərflərini əlavə etməklə, qüvvədə olan uyğun elementlərdən sonra və ya əvvəl yerləşdirilməsinə yol verilir.

Nümunə-1.1a, şəkil 4a

5.4 Standartın eyni bəndinin (yarım bəndinin, abzasının, cədvəlinin, qrafiki materialının) məzmununa təkrar dəyişiklik edildikdə sonrakı dəyişiklikdə bütün əvvəlki dəyişikliklər nəzərə alınır.

Əgər standarta edilən müxtəlif dəyişikliklərin məzmunu onun müxtəlif elementlərinə aid edilirsə, onda sonuncu dəyişiklikdə əvvəlki dəyişikliklərin məzmunu göstərilir, çünki, bu halda hər bir dəyişiklik digərlərindən ayrılıqda qüvvədə olur.

5.5 Əvvəllər dəyişiklik edilmiş standartın yenidən nəşri zamanı hər bir dəyişdirilmiş və ya yeni bölmədən (yarım bölmədən, bənddən, yarım bənddən, əlavədən) sonra edilmiş dəyişiklik (dəyişikliklər) haqqında informasiya onların nömrəsi (nömrələri) daxil olmaqla mötərizədə, yarım qara şiriftlə göstərilir. Əgər bu informasiya bir neçə ardıcıl yerləşmiş bəndə və ya yarım bəndə aid edilirsə, bu halda o, bu bəndlərin (yarım bəndlərin) sonuncusundan sonra mötərizədə yerləşdirilir. Bu zaman informasiyadan əvvəl onun aid olduğu bəndlərin (yarım bəndlərin) nömrəsi göstərilir.

Əgər dəyişiklik (dəyişikliklər) haqqında informasiya nöqtə ilə ayrılmamış rəqəmlərdən ibarət nömrəyə malik elementə aiddirsə, bu halda elementin tam adı göstərilir.

Nümunələr:

- 1 *(Dəyişdirilmiş redaksiya, Dəy. № 3)*
- 2 *2.18, 2.19 (Əlavə daxil edilib, Dəy. № 1)*
- 3 *1.14-1.16 (Dəyişdirilmiş redaksiya, Dəy. № 2,3)*

Dəyişiklik edilmiş standartın yenidən nəşri zamanı kənar edilmiş bölmələr, yarım bölmələr, bəndlər, yarım bəndlər, cədvəllər, qrafiki materiallar və əlavələr çap olunmur, lakin onların nömrələri göstərilir və ləğv edilməsi haqqında informasiya verilir. Bununla belə standartda qrafiki material və ya cədvəl çıxarılmışdırsa, bu halda çıxarılma haqqında informasiya əvvəlki çıxarılmayan qrafiki materiala (cədvələ) haşiyədə daxil edilir.

Nümunələr:

- 1 *2.6 (çıxarılıb, Dəy. № 1)*
- 2 *Əlavə B (çıxarılıb, Dəy. № 3)*
- 3 *Şəkil A. 2*

6 DÖVLƏT STANDARTININ RƏSMİLƏŞDİRİLMƏSİNƏ DAİR TƏLƏBLƏR

6.1 Dövlət standartının mətninin rəsmiləşdirilməsinə dair tələblər

6.1.1 Standartın layihəsinin mətni "Arial" 12 şrifti ilə A4 formatda bir sətirarası intervalla yazılmalıdır.

6.1.2 Bölmənin (yarım bölmənin) sərlovhəsi ilə əvvəlki və ya sonrakı mətn arasındakı, həmçinin bölmələrin və yarım bölmələrin sərlovhəsi arasındakı məsafə standartın əsas mətninin yığıldığı şriftin hündürlüyünün dörd mislindən az olmamalıdır.

Yarım bölmələrin və bəndlərin başlıqlarının sətrləri arasındakı məsafə mətndə olduğu kimi qəbul edilir.

6.1.3 Abzas boşluğu standartın bütün mətni boyu sol sahə hüdudundan 5-8 çap işarəsi (10 mm) interval buraxılmaqla başlanılmalıdır.

6.1.4 Standartın mətninin rəsmiləşdirilməsi zamanı sahələr aşağıdakı ölçüdə olmalıdır:

- soldan - 25 mm, titul vərəqi üçün soldan – 80 mm;
- sağdan - 10 mm;

- yuxarıdan - 20 mm;
- aşağıdan- azı 19 mm.

6.2 Dövlət standartının səhifələrinin rəsmiləşdirilməsinə dair tələblər

6.2.1 Standartın birinci səhifəsi əlavə D-yə uyğun olaraq rəsmiləşdirilir.

Standartın birinci səhifəsində standartın nəşr tarixi göstərilir.

Tarix ərəb rəqəmləri ilə işarələnir, elementləri defislə (tire) ayırmaqla il, ay, gün ardıcılığı ilə yazılır.

Nümunə: 2000-07-01

İlkin standartlar üçün ilkin standartın tətbiq edilmə və onun qüvvədən düşmə tarixi göstərilir.

Nümunə:

01.09.2002-ci ildən (tətbiq edilir) qüvvəyə minir

Qüvvədən düşmə tarixi 01.09.2004

6.2.2 Standartın və onun layihəsinin səhifələrinin nömrələnməsi (titul vərəqi və birinci səhifə istisna olmaqla) əlavə H-a uyğun olaraq aparılır. Bununla 6.2.3 –də göstərilənlər istisna olmaqla bütün səhifələr ərəb rəqəmləri ilə nömrələnir.

Standartın layihəsinin son səhifəsi əlavə J və K- ya uyğun olaraq tərtib edilir.

6.2.3 “Müqəddimə”, “Mündəricat”, “Giriş” yerləşdirilən səhifələr “I” rəqəmindən başlayaraq rum rəqəmləri ilə nömrələnir.

6.2.4 Standartın hər səhifəsinin aşağı hissəsində “©AZSTAND – Bütün hüquqlar qorunur” sözləri qeyd edilir.

7 DÖVLƏT STANDARTININ MƏZMUNUNA DAİR TƏLƏBLƏR

7.1 Əsasverici standartların məzmununa dair tələblər.

7.1.1 Əsasverici standartlar hər hansı bir fəaliyyət sahəsi üçün ümumi təşkilati-texniki müddəaları, eləcə də, insan həyatı, sağlamlığı, ətraf mühit üçün məhsulların, proseslərin və xidmətlərin təhlükəsizliyini, işlənilmə, hazırlanma, istehsal, istismar (istifadə), nəql edilmə proseslərində, həmçinin məhsulların daşınması, saxlanması, realizə edilməsi və utilləşdirilməsi və ya xidmətlərin göstərilməsində norma və qaydaları, qarşılıqlı anlaşmanı, texniki vəhdəti, elmin, texnikanın və istehsalatın müxtəlif sahələrində qarşılıqlı əlaqəni təmin edən digər ümumi texniki tələbləri müəyyən etmək zərurəti olduqda işlənilmə hazırlanır.

7.1.2 Əsasverici təşkilati-metodiki standartlar aşağıdakıları müəyyən edir:

- müəyyən fəaliyyət sahəsində aparılan işlərin məqsəd və vəzifələrini, bu sahədə standartlaşdırma obyektlərinin təsnifatlaşdırma strukturlarını, bu işlərin yerinə yetirilməsi üzrə əsas təşkilati- texniki müddəaları və s.;

- müxtəlif sənədlərin (normativ, konstruktor, texnoloji, layihə, digər texniki-təşkilati və s.) işlənilmə hazırlanması və qəbulunun (təsdiqinin) ümumi qaydalarını;

- məhsulun istehsal qaydalarını.

7.1.3 Əsasverici ümumtexniki standartlar aşağıdakıları müəyyən edir:

- elmdə, texnikada, sənaye və kənd təsərrüfatı istehsalında, tikintidə, nəqliyyatda, mədəniyyətdə, təbabətdə və xalq təsərrüfatının başqa sahələrində çox işlənilən elmi-texniki terminlər və onların tərifləri;

- müxtəlif standartlaşdırma obyektləri üçün şərti işarələr (adlar, kodlar, nişanlar, simvollar və s.) onların rəqəmli, hərfi-rəqəmli işarələri, o cümlədən fiziki kəmiyyətlərin parametrlərinin işarələri (azərbaycan, rus, latın, yunan hərflərilə) onların ölçüləri, əvəzətləri, yazıları, simvolları və s.;

- müxtəlif növ sənədlərin (normativ, konstruktor, layihə, texnoloji, proqramlı və s.) tərtibinə, şərhinə, rəsmiləşdirilməsinə və məzmununa tələblər;

- ümumtexniki kəmiyyətlər, istehsal proseslərinin texniki, o cümlədən metroloji təminatı üçün lazım olan tələblər və normalar.

Məsələn, bu standartlar aşağıdakıları müəyyən edir:

- ölçmənin (alətlə) və statistik qiymətləndirmələrin dəqiqlik normalarını;
- maddələr və materialların tərkib və xassələrini təyin edən standart nümunələrinə tələbləri;
- üstünlük verilən rəqəmlər, parametrik və ölçmə sıralarını;
- elektrik cərəyanının nominal tezlik və gərginlik sıralarını;
- müsaidə və oturtmaları;
- səthlərin təmizliyinə (kələ-kötürlüyyə) tələbləri;
- ötürmələrin (dişli çarx, qayış və s.) dəqiqlik normalarını;
- detalların və düyün vahidlərinin müxtəlif növ birləşməsinə (yivli, qaynaqlı və s.) və məmulatın konstruksiyasına tələbləri;
- avadanlığın dəqiqlik siniflərini;
- məhsulların müxtəlif növ texniki uyğunlaşmasına (konstruktiv, elektrik, elektromaqnit, proqram, diaqnostiki və s.) tələbləri;
- zərərli maddələrin tullantılarının və qatılıq dərəcəsinin buraxıla bilən hədlərinin qiymətlərini;
- səsin, titrəmənin, radiasiya şüalanmasının radiomaneələrin səviyyəsinin buraxıla bilən hədlərinin qiymətlərini;
- xarici təsirlərin buraxıla bilən hədlərini;
- texniki estetik və ergonomika tələblərini;
- digər vahid texniki tələblər və (yaxud) ümumi istehsal-texniki təyinatlı normaları.

7.2 Məhsul standartlarının məzmununa dair tələblər

7.2.1 Məhsula dair ümumi tələblər¹ müəyyən edilərkən oxşar məhsul qrupuna ümumi texniki şərtlər dövlət standartını işləyib hazırlamaq məqsəduyğundur.

7.2.2 7.4.1 – də göstərilən halda konkret məhsul üçün ümumi tələblər müəyyən edən texniki şərtlər dövlət standartı, 7.5.1 – də göstərilən halda isə ayrı-ayrı oxşar məhsul qrupu üçün texniki tələblər müəyyən edən ümumi texniki tələblər dövlət standartı işlənib hazırlanır.

7.2.3 Bir neçə oxşar məhsul qrupları və ya yüksək təsnifatlaşdırılmış qruplar üçün ümumi tələbləri müəyyənləşdirmək mümkün olarsa, onda termin və tərifləri, təsnifatlaşdırmanı (tipləri, markaları, növü və digər məhsul qruplarını), ümumi təhlükəsizlik və (və ya) ətraf mühitin mühafizəsi tələblərini, sınaq metodları, qəbul qaydaları, markalanma, qablaşdırma, istismar (istifadə), nəql edilmə, daşınma, saxlanma, realizə edilmə, utilləşdirmə, təmir və s. tələblər qrupunu müəyyənləşdirən dövlət standartını işləyib hazırlamaq məqsəduyğundur.

Göstərilən hər bir tələb qrupu ayrı bir dövlət standartında müəyyən edilə və ya digər tələblər qrupu ilə birləşdirilə bilər. Texniki tənzimləmə və standartlaşdırma obyektinin xüsusiyyətini nəzərə alaraq qeyd edilən qruplara daxil edilən bir neçə tələblərin dövlət standartına daxil edilməməsinə yol verilir.

Nümunə:

1 Termin və təriflər

2 Təhlükəsizlik tələbləri və onların nəzarət metodları

3 Markalanma, qablaşdırma, daşınma və saxlanma

7.2.4 Əsaslandırılmış hallarda bəzi dövlət standartında oxşar məhsul qrupu (və ya yüksək təsnifatlaşdırılmış qruplar) üçün ümumi konstruktiv tələblər, tiplər, əsas parametrlər və/və ya ölçülər müəyyən edilə bilər.

Nümunə -Tiplər, əsas parametrlər və ölçülər

---

¹ Ümumi tələblərə aiddir: texniki tələblər, təhlükəsizlik və ətraf mühitin mühafizəsi tələbləri, qəbul qaydalarına, nəzarət metodlarına, daşınma və saxlanmaya tələblər və digər tələblər.

7.3 Ümumi texniki şərtlər dövlət standartlarının məzmununa dair tələblər

7.3.1 Ümumi texniki şərtlər dövlət standartına bir qayda olaraq aşağıdakı bölmələr daxil edilir:

- təsnifat;
- əsas parametrlər və/ və ya ölçülər;
- texniki tələblər;
- təhlükəsizlik tələbləri;
- ətraf mühitin mühafizəsi tələbləri;
- qəbul qaydaları;
- nəzarət (sınaq) üsulları, ölçmə, analiz metodları;
- daşınma və saxlanma;
- istismar üzrə göstərişlər (istifadə, hazırlanma üsulları, texniki xidmət, utilləşdirmə, təmir);
- istehsalçı zəmanəti.

7.3.2 Bölmələrin (yarımbölmələrin) nomenklaturu, tərkibi, məzmunu və adları standartlaşdırılan məhsulun xüsusiyyətlərinə və ona verilən tələblərin xarakterinə uyğun olaraq təyin edilir.

İstehsalı və istifadəsi vətəndaşların sağlamlığına, yaxud əmlakına, həmçinin ətraf mühitə zərər vura biləcək məhsulun standartlarına mütləq "Təhlükəsizlik tələbləri" və "Ətraf mühitin qorunması üzrə tələblər" bölmələri olmalıdır.

7.3.3 "Təsnifat" bölməsində məhsulun tipləri, sinifləri, növləri, çeşidləri, həmçinin onların markaları (modeli, sortu və s) müəyyən edilir.

7.3.3.1 Əgər məhsullar əsas parametrlər və/və ya ölçülər üzrə təsnifatlaşdırılırsa, bu halda "Təsnifat" sərlovhəsi "əsas parametrlər" və/ və ya "ölçülər" ifadəsi ilə tamamlanır.

Bu zaman məhsulun xüsusiyyətlərini nəzərə almaqla aşağıdakılar göstərilir:

- əsas istismar xassələri üzrə məhsulların təsnifatı;
- konstruktiv parametrlər və ölçülər (həmçinin qabarit (əndazə), quraşdırıcı, birləşdirici və s) üzrə məhsulların təsnifatı;
- digər əsas parametrlər üzrə məhsulların təsnifatı;

Bölmədə lazım gəldikdə həndəsi forma və ölçülər üzrə təsnifatlaşdırılmış məhsulun nomenklaturu (prokat və s.) müəyyənləşdirilir.

- Bu zaman aşağıdakılar verilir:
- həndəsi formanı təyin edən şəkillər;
- ölçülər, normadan kənara çıxma hədləri, ön kəsik sahələri, oxların sorğu ölçüləri və başqa oxşar göstəricilərin cədvəlləri;
- əlavə tələblər (profillərin uzunluqları, səthlərin həndəsi formalardan kənara çıxması və s.).

Bölmədə lazım gəldikdə materialların (xammalın) markaları, kimyəvi tərkibi, bəzi hallarda isə əsas istehlak (istismar) xarakteristikaları üzrə təsnifləşdirilmiş nomenklaturu müəyyənləşdirilir. Bu zaman standartlaşdırılan materialın xüsusiyyətlərindən asılı olaraq aşağıdakılar verilir:

- əsas göstəricilər üzrə təsnifatlaşdırılmış xammalın və materialların markaları;
- kimyəvi tərkibi;
- fiziki-kimyəvi xüsusiyyətləri (lazım gəldikdə).

Bölmədə məhsulun şərti işarəsi göstərilir və lazım gəldikdə onların yazı qaydalarına uyğun nümunələr verilir.

Bölmədə materialların tətbiqi üzrə tövsiyələrin, onların emal rejimlərinin və s. göstərilməsinə icazə verilir.

7.3.3.2 "Təsnifat" bölməsində məhsulların şərti işarələri göstərilir, zərurət olduqda onların yazılış qaydaları və/və ya onlara dair nümunələr verilir.

Bölmədə materialların tətbiqi, onların emal rejimləri və s. üzrə tövsiyələrin göstərilməsinə yol verilir.

7.3.4 “Texniki tələblər” bölməsinə ümumi halda aşağıdakı yarım bölmələr daxil edilir:

- əsas göstəricilər (parametrlər) və/ və ya xarakteristikalar (xassələr);
- xammala, materiala, satın alınmış məmulatlara dair tələblər;
- dəstlilik;
- markalanma;
- qablaşdırma.

Əgər dövlət standartında məhsulların ümumi nomenklaturası üçün ayrı-ayrı texniki tələblər müəyyən etmək mümkün deyildirsə, bu halda standartda bu tələblərin konkret məhsula olan texniki şərtlərdə müəyyən edilməsi göstərilir.

7.3.5 “Əsas göstəricilər (parametrlər) və/və ya xarakteristikalar (xassələr)” yarım bölməsində bir qayda olaraq ancaq məcburi və nəzarət ediləcək tələblər göstərilir.

Əgər ayrı-ayrı tələblər müəyyən göstəricilərlə ifadə oluna bilmirsə, lakin hər hansı digər tələblərə (istehsalat tikintiləri və icraçılara verilən sanitariya-gigiyena tələblərinə, texnoloji avadanlıqdan, yaxud tərtibatdan istifadə edilməyə, hazır məmulatların və ya materialların uzunmüddətli funksional yoxlanması, artıq işlənməsi, dözümlülüyü şərtlərinə və s.) birmənalı riayət olunmaqla əldə edilirsə, onda bu tələblər də həmin yarım bölmədə verilməlidir.

7.3.5.1 “Əsas göstəricilər (parametrlər) və/ və ya xarakteristikalar (xassələr)” bölməsinə ümumi halda aşağıdakıları müəyyənləşdirən bəndlər daxil edilir:

- təyinat göstəricilərini;
- konstruktiv tələbləri;
- fiziki-kimyəvi və mexaniki tələbləri;
- uyğunlaşma və / və ya qarşılıqlı əvəzolunmaya dair tələbləri;
- etibarlılıq tələblərini;
- radioelektron mühafizə tələblərini;
- xarici təsirə davamlılıq və dayanıqlıq tələblərini;
- ergonomik tələbləri;
- xammaldan, materialdan, yanacaqdan, enerjiden və əmək resurslarından istifadə tələblərini (təvsiyələri);
- texnoloji tələbləri.

7.3.5.2 “Təyinat tələbləri” bölməsində məhsulun verilmiş şərtlərdə öz əsas funksiyasını yerinə yetirə bilmə qabiliyyətini xarakterizə edən göstəricilər qeyd edilir, məsələn, məhsuldarlığa, dəqiqliyə, emal sürətinə, möhkəmliyə və s. Tələblər.

Qida məhsulları üçün təyinat göstəricilərinin əvəzinə orqonoleptik göstəricilər müəyyənləşdirilir.

7.3.5.3 “Konstruktiv tələblər” bölməsində məhsulun öz funksiyasını daha effektiv surətdə yerinə yetirilməsini, həmçinin onun layihələndirilməsi, istehsalı və tətbiqinin səmərəliliyini təmin edən konkret konstruktiv həll şəklində məhsula verilən tələblər müəyyənləşdirilir:

- tərkib hissələrinin konstruktiv ifası, onların sayı, kütləsi, forması, ölçüləri, quraşdırılması;
- məhsulun kütləsinin və qabarit ölçülərinin buraxıla bilən həddi;
- xarici forması (düzxətlik, mütənasiblik, hamarlıq və s.);
- məmulatın başqa növ məmulatlarla əlaqəsini və birgə işləməsini, onların uyğunluğunu, qarşılıqlı əvəz olunmasını, fırlanma istiqamətini, hərəkət istiqamətini və s. Təmin edən konstruktiv təsviri;
- konstruktiv materiallar və səthi örtmə materialları, örtmə növləri (metal, qeyri-metal) onların funksional təyinatları (korroziyadan mühafizə, hamarlığın təminatı və s.);
- standart məmulat və materiallardan istifadə;
- məmulatı sökmədən, onun ayrı-ayrı tərkib hissələrinə texniki xidmət və təmir imkanı;
- texniki xidmət və təmir zamanı səhv yığılma, kabellərin, şlanqların yanlış qoşulması və xidmət personalının digər səhvlərinin istisnasını təmin edən tələblər;
- baza konstruksiyalarının və baza məmulatlarının tətbiqi.

Məmulatların aqreqatlaşdırılması və blok-modul quruluşlu olmasının təmini və s.

7.3.5.4 “Kimyəvi və fraksiya tərkibinə, konsistensiyaya tələblər” bölməsində qarışıqların qatılığınə və/və ya komponentlərin tərkibinə, həmçinin məhsulun fiziki-kimyəvi, mexaniki, digər oxşar xassələrinə dair tələblər müəyyənləşdirilir.

7.3.5.5 Dövlət standartında aşağıdakı tələblər də müəyyənləşdirilə bilər: funksional, həndəsi, ölçü, bioloji, elektromaqnit, davamlılığa, elektrik, proqram, texnoloji, informasiya, metroloji, diaqnostik, təşkilati və s.

7.3.5.6 “Etibarlılıq tələbləri” bölməsində məhsulun etibarlılığının kompleks göstəricilərinə dair tələblər və/və ya onun səmərəliliyinin, uzun ömürlüliyünün, təmirə yararlılığının və saxlanmasının vahid göstəriciləri göstərilir. Bunlar məhsulun verilmiş zaman intervalında, müvafiq effektivliklə öz funksiyasını yerinə yetirməsini və texniki xidmətin, təmirin, daşınmanın verilmiş şərtlərində onun saxlanması imkanlarını xarakterizə edir.

Müəyyən müddət keçdikdən sonra istifadəsi insan həyatı, sağlamlığı, ətraf mühit üçün təhlükə doğuracaq, yaxud vətəndaşların əmlakına zərər yetirəcək məhsullar üçün xidmət müddəti təyin olunmalıdır.

Zaman keçdikcə istehlak xassələri pisləşə biləcək məhsullar (yeyinti məhsulları, ətriyyat-kosmetik mallar, dava-dərman, məişət kimyası məmulatı və başqaları) üçün yararlılıq müddəti göstərilməlidir.

7.3.5.7 “Xarici təsirlərə davamlılıq” bölməsində quraşdırılmış obyektlərin və təbii mühitin təsirində və (və ya) bu təsirdən sonra məhsulun iş qabiliyyətinin itirilməsinə yönəldilmiş tələblər, o cümlədən aşağıda göstərilənlər müəyyənləşdirilir:

- mexaniki təsirlərə (titrəməyə, zərbəyə, burulmaya, küləyə və s.) tələblər;
- iqlim təsirlərinə (temperatur dəyişmələrinə, rütubət və atmosfer təzyiqlərinə günəş radiasiyalarına, atmosfer yağıntılarna, duzlu (dəniz) dumana, toza, suya və s.) davamlılıq tələbləri;

- xüsusi təsirlərə (bioloji, radiasiya, kimyəvi, o cümlədən aqressiv qazların, yuyucu vasitələrin, yanacaqın, yağların və s., elektromaqnit sahələrin, dezaktivasiya, deqazasiya, dezinfeksiya vasitələrinin və s.) davamlılıq tələbləri.

7.3.5.8 “Erqonomika tələbləri” bəndində məhsulun texniki xarakteristikasının, insanın erqonomik xarakteristikası və xüsusiyyətləri ilə (xidmətçi heyətin iş yerlərinə tələblər, məmulatın və onun elementlərinin insan bədəninin ölçülərinə mütənasibliyi) uyğunlaşdırılmasının təmininə yönəldilmiş tələblər müəyyənləşdirilir.

7.3.5.9 “Xammaldan, materiallardan, yanacaqdan, enerjiden və əmək ehtiyatlarından qənaətlə istifadə olunma tələbləri” bəndində məhsulun istehsalı və onun reqlamentə tabe edilmiş rejimdə (xammalın, materialların, yanacaqın, enerjinin, enerji daşıyıcılarının xüsusi sərfi, istehlak xassələri vahidinə düşən faydalı iş əmsalı, əmək tutumu və s.) istifadə olunması zamanı xammaldan, materiallardan, yanacaqdan, enerjiden və əmək ehtiyatlarından qənaətlə istifadə edilməsi üzrə tələblər müəyyənləşdirilir.

7.3.6 “Xammala, materiallara, satınalma məmulatlarına tələblər” yarım bölməsində aşağıdakı tələblər və/və ya tövsiyələr müəyyən edilir:

- məhsulun hazırlanması üçün müəyyən xammalların, materialların (ilkin məhsullar üçün), yarım fabrikatların və satınalma məmulatlarının (hazır) tətbiqi;

- müəyyən materialların, maddələrin, məhsulun istismarı (tətbiqi), utilləşdirilməsi (əgər bu standartda göstərilən tələblər “İstismar üzrə göstəricilər” bölməsində göstərilməmişdirsə) zamanı istifadə olunan ehtiyat məmulatları və alətlərinin tətbiqi və /və ya tətbiqinin məhdudlaşdırılması;

- sənaye istehsalında təkrar emal və tullantılardan istifadə etmə mümkünlüyü və/və ya məqsəd uyğunluğu.

7.3.6.1 Xammala, yarım fabrikatlara, materiallara, satınalma (hazır) məmulatlarına tələbləri şərh edərkən onların əsas təyinat göstəricilərinə dair tələbləri nəzərə alınmaqla, qısa, ancaq konkret xarakteristikaları göstərilir.

Əgər bu tələbləri qısa şərh etmək mümkün deyilsə, onda onlar əlavədə yerləşdirilir.

7.3.7 “Dəstlilik” bölməsində göndərilmə dəstinə daxil olan məmulatın tərkib hissələrinə, onun ehtiyat hissələrinə, alət və ləvazimatlara, materiallara, həmçinin məmulatlarla birgə göndərilən sənədlərə (istismar, təmir, proqram, normativ) tələblər müəyyənləşdirilir.

7.3.8 “Markalama” yarım bölməsində məhsulun markalanmasına, o cümlədən nəqliyyat markalamasına aşağıdakı tələblər müəyyənləşdirilir:

- markalamanın yeri (bilavasitə məhsulun, yarlığın, etiket lövhəsinin, taranın və s. üzərində);
- markalama üsulları (nəşretmə, kimyəvi aşılama və s.);
- markalanmanın məzmunu.

Məhsulun insan həyatında və sağlamlığına təhlükəsizliyini təmin edəcək göstərişlərin yerinə yetirilməsi labüd olduqda, məhsul standartının bu yarım bölməsində markalanmanın məzmunu haqqında aşağıdakı tələblər göstərilir:

- daşınma, saxlanma və istifadə zamanı ehtiyatlılıq tədbirləri və tətbiq şərtləri;
- təhlükəsizlik (yanğın və partlayış təhlükəsizliyi və s.);
- dövrü baxış, nəzarət, təkrar konservasiya və s. Müddətləri.

7.3.9 “İstismar üzrə göstərişlər” (istifadə, hazırlanma üsulları, texniki xidmət, utilləşdirmə, təmir) bölməsində yerinə yetirilməsi müəyyən edilmiş şərtlərə və/və ya rejimlərə riayət etməklə məhsulun işləmə qabiliyyətini (daha effektiv tətbiqini), təhlükəsizliyini və ekolojiyyətini təmin edən, məhsulun standartda müəyyən edilən texniki tələblərə uyğunluğuna zəmanət verən, həmçinin məmulatın təmirdən sonra işləmək qabiliyyətinin bərpa edilməsinə şərait yaradan tələblər (tövsiyələr) müəyyənləşdirilir*.

Bölmədə məhsulun istismara verilməsinə hazırlığa, istismar yerində yığılma qaydalarına, məhsulun əsas istismar qaydaları və onun təmirinə, həmçinin fasiləsiz və dövrü işləmə vaxtına, istismarın və/ və ya rejimlərin müəyyənləşdirilmiş şərtlərinə dair tələblər, işçi heyətinə tələblər, texniki xidmətin, təmirin növləri və onların həcmi və müddətləri (təqvim üzrə, resurslar üzrə, texniki vəziyyətinə əsasən və s), istismar və təmir zamanı istifadəsi zəruri olan alətlərə, cihazlara, köməkçi materiallara tələblər, məhsulun utilləşdirilməsinə (əgər məhsul ətraf mühit üçün təhlükəli hesab olunursa) dair tələblər göstərilir.

Məhsulun müəyyənləşdirilmiş istismar və saxlanılma müddəti bitdikdən sonra, istifadəsi insan həyatı və sağlamlığı üçün təhlükəli olan və insanın əmlakına və ətraf mühitə zərərli təsir edə biləcək məhsullara yararlılıq və ya xidmət (resursların) müddətləri üzrə məhdudiyətlər müəyyənləşdirilir.

Qeyd – Məhsulun xidmət müddətləri (yararlığı) qüvvədə olan qanunvericiliyə uyğun istehsalçının texniki sənədlərində müəyyənləşdirilir.

7.3.10 “Ətraf mühitin qorunması tələbləri” bölməsində ekoloji cəhət təhlükəli məhsulun (xidmətlərin) istehsalı, saxlanması, daşınması və istismarı (tətbiqi) zamanı ətrafın təbii mühitinə, insanın sağlamlığına və genetik fonduna zərərin qarşısını alacaq ekoloji tələblər müəyyənləşdirilir.

Bölməyə aşağıdakıları müəyyənləşdirən göstəricilər və normalar daxil edilir:

- ətraf mühitə kimyəvi, mexaniki, radiasiya, elektromaqnit, termiki və bioloji buraxıla bilən (səviyyə və müddətcə) təsirlər üzrə tələblər;
- ətraf mühit obyektlərində (su, hava, torpaq, yerin təki, flora, ionosfer və s.) çirkləndirici zərərli maddələrin davamlılıq dərəcələrinə tələblər;
- təhlükəli məhsul və tullantıların atılacağı və basdırılacağı yerlərə tələblər və s.

7.3.11 “Ümumi texniki şərtlər” və “Texniki şərtlər” dövlət standartlarının “İstehsalçının zəmanəti” bölməsində məhsul istehsalçısı, qanunvericiliyə uyğun olaraq, onun istehsal etdiyi (o cümlədən təmirdən çıxan) məhsulun istismar sənədlərində, markalanmasında dövlət standartının tələblərinə uyğun olmasına zəmanət öhdəlikləri müəyyənləşdirir və ya məhsulun tədarükü zamanı onları müqavilələrdə (kontraktlarda) xüsusi olaraq qeyd edir. Bununla belə, məhsulun komplektləşdirici məmulatlarının və tərkib hissələrinin istismarının zəmanət

müddətinin, əsas məmumatın zəmanət müddətinə bərabər müəyyənləşdirilməsi üzrə tövsiyələr göstərilir, həmçinin kompleksləşdirici məmumatların və tərkib hissələrinin istismarına zəmanət müddətinin əsas məmumatın zəmanət müddətindən az və ya çox müddətdə müəyyənləşdirdiyi hallar qeyd edilir.

7.4 Texniki şərtlər dövlət standartının məzmununa dair tələblər.

7.4.1 Texniki şərtlər dövlət standartı bütün oxşar məhsul qruplarına ümumi texniki şərtlər standartını işləyib hazırlamaq mümkün və ya məqsədəuyğun olmadıqda işlənib hazırlanmalı və eyni zamanda bütün növ məhsulları əhatə etməyən, oxşar məhsul qrupuna aid olan konkret məhsullara və ya konkret məhsul qruplarına dövlət səviyyəsində ətraflı tələblər reqlamentləşdirilməlidir.

7.4.2 Texniki şərtlər dövlət standartının bölmələrinin məzmunu, tərkibi (strukturu), nomenklaturası (başlıqları) ümumi texniki şərtlər dövlət standartında olduğu kimi (7.3-cü bəndə uyğun), standartlaşdırılan obyektin xüsusiyyətindən asılı olaraq müəyyənləşdirilir.

Texniki şərtlər dövlət standartında "Təsnifat" bölməsi daxil edilmir və "Əsas parametrlər və/ və ya ölçülər" bölməsinin məzmunu "Texniki tələblər" bölməsində göstərilir.

7.5 Ümumi texniki tələblər dövlət standartının məzmununa dair tələblər

7.5.1 Ümumi texniki tələblər dövlət standartı, oxşar məhsul qrupunun təsnifatlaşdırılmasını tənzimləyən müddəalar, qəbul qaydaları, nəzarət metodları, daşınma və saxlanma qaydaları, həmin oxşar məhsul qrupunu və ya daha böyük təsnifatlaşdırılmış oxşar məhsul qrupunu əhatə edən ayrı-ayrı dövlət standartlarında istifadə edildikdə işlənib hazırlanır.

7.5.2 Ümumi texniki tələblər dövlət standartına bir qayda olaraq ümumi texniki şərtlər dövlət standartının "Texniki tələblər" bölməsinin yarım bölmələrinin məzmununa və başlığına uyğun bölmələr daxil edilir. Xüsusi hallarda ümumi texniki tələblər dövlət standartına, məzmunu 7.3.3- cü bəndinə uyğun şərh edilmiş, "Təsnifat" və "Əsas parametrlər və/ və ya ölçülər" bölmələri daxil edilir.

7.6 Məhsulun markalanmasına, qablaşdırılmasına, daşınmasına, saxlanmasına və onların məzmununa dair tələblər

7.6.1 Məhsulun markalanmasına, qablaşdırılmasına, daşınmasına, saxlanmasına tələblər ümumi texniki şərtlər dövlət standartının (texniki şərtlər standartının) bölmələrinin müvafiq adları üzrə (yarım bölmələrinə) və ya oxşar məhsul qruplarına və ya yüksək təsnifatlaşdırılmış qruplara bu tələbləri müəyyənləşdirən ayrı-ayrı dövlət standartlarında müəyyənləşdirilir.

7.6.2 "Markalanma" bölməsində (yarım bölməsində) məhsulun nəqliyyat və istehlakçı tarasının markalanmasına aşağıdakı tələblər müəyyən edilir:

- markalanmanın yeri (birbaşa məhsulun üzərində, yarıqda, etikətdə, istehlakçı və ya daşınma tarasında);
- markalanmanın vurulma (döymə) üsulları (mətbəə möhürü, oyma, aşındırma ilə və s);
- markalanmanın məzmunu.

7.6.3 İstehlak tarasının markalanmasının məzmununa tələblər standartlaşdırılan məhsulun xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla müəyyənləşdirilir. Ümumi halda məhsulun markalanması aşağıdakı məlumatları daxil etməlidir:

- məhsulun adı;
- istehsalçı ölkənin adı;
- istehsalçı müəssisənin adı;
- istehsalçı müəssisənin hüquqi ünvanı;
- müəyyənləşdirilmiş qaydada qeydiyyatdan keçmiş, istehsalçı müəssisənin əmtəə nişanı (əmtəə markası);

- vahid qablaşdırma məhsulünün nominal sayı, əsas ölçüləri, məhsulün vahid həcmi və miqdarı;
- tərkibi (dəstlilik);
- istehsal tarixi;
- istifadə müddəti (saxlanma müddəti, xidmət müddəti, zəmanət müddəti);
- standartın və ya texniki şərtlərin işarəsi;
- məhsulün ştrix kodu;
- məhsulün əsas təyinatı (funksiyası) və onun tətbiq sahəsi (zərurət olduqda);
- əsas istehlakçı xassələri və/ və ya məhsulün xarakteristikası;
- məhsulün təhlükəsiz daşınması və/ və ya saxlanması, utilləşdirilmədən, təmirdən, bərpadan, məhv edilmədən (zərurət olduqda) istifadənin effektivliyi və/ və ya təhlükəsizliyi qaydaları və şərtləri;
- sertifikatlaşdırma haqqında informasiya – milli uyğunluq nişanı.

7.6.4 Dövlət standartında nəqliyyat tarasının markalanmasına tələblər müəyyənləşdirilərkən təhlükəli yüklərin markalanmasına olan tələblər də nəzərə alınmalıdır.

7.6.5 “Qablaşdırma” bölməsində (yarımbölməsində) qablaşdırma materiallarına, məhsulün qablaşdırma üsulu və keyfiyyətinə tələblər müəyyənləşdirilir və aşağıdakılar göstərilir:

- istifadə olunan vasitələr göstərilərkən məhsulün qablaşdırılmasına (konservasiya daxil olmaqla) hazırlıq qaydaları;
- istehlakçı tarasına və onun hazırlanması üçün istifadə olunan materiallara tələblər;
- qablaşdırma zamanı istifadə olunan köməkçi materiallara tələblər;
- çəkilib qablaşdırılmış orta tutumlu partiyada və qablaşdırılma vahidində məhsulün miqdarına tələblər;
- nəqliyyat tarasında məhsulün qablaşdırılma üsulları (paylaşdırma və yerləşdirmə qaydaları)
- qablaşdırma zamanı taraya qoyulan sənədlərin siyahısı və onların qablaşdırılma qaydası;
- məhsulün daşınması üçün nəqliyyat bağlamalarının, altlıqların, universal və ya xüsusiləşdirilmiş konteynerlərin (konteynerdə məhsulün miqdarını (kütlesini), bağlamaların qabarit ölçülərini, paketdə məhsulün yerinin sayını və s. Göstərməklə) tətbiqi üzrə tələblər

7.6.6 “Daşınma və saxlanma” bölməsində məhsulün daşınması və saxlanması zamanı onun qorunmasının, həmçinin ətraf mühitin təhlükəsizliyinin və mühafizəsinin təmin edilməsinə dair tələblər müəyyən edilir.

7.6.6.1 “Daşınma və saxlanma” bölməsində və ya ayrıca “Daşınma” bölməsində nəqliyyat (avtomobil, dəmiryol, hava, dəniz, boru kəməri) və nəqliyyat vasitələrinin növləri (örtülü və ya açıq kuzovları və vaqonları, izometrik və ya refrjiratorlu kuzovları və vaqonları, sisternlər, gəmilərin anbarları və göyertələri və s.), bu vasitələrdə məhsulün bərkidilmə və örtülmə metodları, həmçinin məhsulün ixtisaslaşdırılmış nəqliyyatla daşınması üzrə tələblər göstərilir.

7.6.6.2 Zərurət olduqda daşınma parametrləri (yol verilən uzaqlıq, daşınma sürəti, dəniz səviyyəsindən yüksəklik), daşınma zamanı yol verilən mexaniki təsirlər və iqlim şəraiti, məhsulün daşınması ilə əlaqədar xüsusi tələblər (xarici təsir faktorlarından, həmçinin yükləmə və boşaltma zamanı zərbələrdən qorunma zəruriliyi; daşınma vasitələrində məhsulün nəqliyyat tarasına yerləşdirilmə qaydası, daşınmadan sonra məhsulla rəftar qaydaları, həmçinin məhsulün daşınmadan sonra müəyyən şəraitə mənfi temperaturlara tab gətirməsi və s.) göstərilir.

7.6.6.3 “Daşınma və saxlanma” bölməsində və ya ayrıca “Saxlanma” bölməsində məhsulün qorunmasını təmin edən saxlanma şəraiti, həmçinin məhsulün saxlanma yerinə olan tələblər (talvar, bağlı anbar, qızdırılan otaq və s.) və/ və ya xüsusi saxlanma şəraitinə olan tələblər (dondurucu kamera, soyuducu və s.), məhsulün ətraf mühitin təsirindən

qorunmasına (birbaşa günəş şüasından, nəmlikdən, zərərli buxarlardan və s.), saxlanmanın temperatur rejiminə, zərurət olduqda isə məhsulun konservasiyasına olan tələblər göstərilir.

Bundan başqa bu bölmələrdə məhsulun yerləşdirilmə təzi (sırada, stellajda, altlıqda və s.), həmçinin tez xarab olan, zəhərli, yanğın təhlükəli, radioaktiv və digər potensial təhlükəli məhsulların xüsusi saxlanma qaydaları göstərilir.

7.6.6.4 Maşınqayırma və cihazqayırma məhsullarına dair dövlət standartlarında daşınma və saxlanma şəraiti müəyyən edilərkən iqlim faktorlarının təsirinə aid saxlanma şəraiti göstərilir.

7.6.6.5 Məhsulun saxlanma qaydaları aşağıdakı ardıcılıqla şərh edilir:

- saxlanma yeri;
- saxlanma və anbara yığılma şəraiti;
- saxlanma müddəti;
- xüsusi saxlanma qaydaları (zərurət olduqda).

Nümunələr:

1 Rezistorlar temperaturu 5 °C-dən 30 °C-yə qədər və havasının nisbi rütubəti 85 %-ə qədər olan bağlı anbarlarda qablaşdırılmış (istehlakçı və nəqliyyat tarasında) halda saxlanılır. Bununla belə rezistorların yeşikləri hündürlüyü üç yarusdan çox olmayan stellajlarda yerləşdirilir. Rezistorların maksimal saxlanma müddətini istehsalçılar müəyyən edir və texniki şərtlərdə və istismar sənədlərində göstərilir.

2 Gips plitələri bağlı anbar binalarında nəqliyyat tarasında, talvar altında isə qısamüddətli (10 sutkaya qədər) saxlamaq lazımdır.

Bununla belə qalağın (ştabelin) hündürlüyü 1.5 m-dən çox olmamalıdır. Gips plitələrin saxlanma müddəti bir ildən çox olmamalıdır.

3 Lövhələrin saxlanma şəraiti – EN 15150 üzrə 2-ci qrupa uyğun.

7.7 Təhlükəsizlik tələblərinin müəyyənləşdirilməsi

7.7.1 Məhsulun təhlükəsizliyinə dair tələblər ayrı-ayrı standartlarda (onların adının başlığına uyğun olaraq) və ya təhlükəsizlik tələblərini onların sınaq metodları ilə birləşdirən standartlarda, həmçinin ümumi texniki şərtlər dövlət standartlarının, texniki şərtlər dövlət standartlarının və ümumi texniki tələblər dövlət standartlarının “Təhlükəsizlik tələbləri” bölmələrində müəyyən edilir. Bu bölmə “Ətraf mühitin təhlükəsizliyinə dair tələblər” və/və ya “Texniki tələblər” bölmələri ilə birləşdirilə və ya ona daxil edilə bilər (bu halda, bu bölmənin başlığında təhlükəsizlik tələblərinin olması nəzərə alınmır).

7.7.2 İstehsalı və ya istifadəsi texnogen fəlakətlərlə, qəzalarla, insanın həyatı, sağlamlığı üçün real və ya potensial təhlükə, əhaliyə maddi ziyan və/və ya ətraf mühitə ziyan vurmaq riski ilə əlaqəli məhsullar üçün təhlükəsizlik tələbləri müəyyənləşdirilir.

7.7.3 Texniki tənzimləmə və standartlaşdırma obyektlərinin xüsusiyyətlərindən asılı olaraq məhsulun təhlükəsizlik tələbləri müəyyənləşdirilir, bu və ya digər texniki tənzimləmə və standartlaşdırma obyektinə xas olan təhlükə faktorları göstərilir.

O cümlədən:

- mexaniki xarakterli təsirlərdən qorunmanı təmin edən tələblər;
- avadanlığın konstruksiyasında istifadə edilən təhlükəli və zərərli materialların təsirlərindən qorunmanı təmin edən tələblər;
- avadanlığın normal iş şəraiti, həm də bu şəraitin mümkün pozuntular halında istismara verilməsi, istismarı, texniki xidməti, təmiri, sökülməsi və utilləşdirilməsi zamanı ayrılacaq təhlükəli və zərərli kimyəvi və çirkləndirici maddələrin təsirindən qorunmanı təmin edən tələblər;
- avadanlığın quraşdırılması (sökülməsi), istismara buraxılışı, istismarı, texniki xidməti, təmiri və utilləşdirilməsi zamanı yarana biləcək mikroorqanizmlərin təsirindən qorunmanı təmin edən tələblər;
- istilik xarakterli təsirlərdən qorunmanı təmin edən tələblər;

- infraqırmızı, optik (görünən) və ultrabənövşəyi şüalanmaların təsirindən qorunmanı təmin edən tələblər;
- elektromaqnit şüalanmanın təsirindən qorunmanı təmin edən tələblər;
- infrasəsin və ultrasəsin təsirindən qorunmanı təmin edən tələblər;
- səsdən qorunmanı təmin edən tələblər;
- vibrasiyadan qorunmanı təmin edən tələblər;
- sanitariya-gigiyenik tələblər;
- gigiyenik tələblər;
- elektrik təhlükəsizliyi tələbləri;
- radiasiya təhlükəsizliyi tələbləri;
- yanğın təhlükəsizliyi tələbləri;
- partlayış təhlükəsizliyi tələbləri;
- statik cərəyandan qorunmanı təmin edən tələblər;
- siqnal rənglərinə və təhlükəsizlik işarələrinə olan tələblər;
- markalanmaya və şərti işarələrə olan tələblər;
- təhlükəli vəziyyətlərin yaranması haqqında xəbərdar edən informasiya vasitələrinə olan tələblər;
- işıqlanmaya olan tələblər;
- xarici görünüşə (erqonomikaya) olan tələblər;
- təhlükəli və zərərli psixofizioloji faktorlardan qorunmanı təmin edən tələblər;
- mühafizə vasitələrinə, qorunmaya və mühasirə etməyə, siqnal qurğularına, səs və işıq siqnalizasiyasına dair tələblər;
- sınaq, quraşdırma (sökmə), istismar, texniki xidmət zamanı təhlükəsizlik tələbləri;
- digər faktorlar (avadanlığın təyinatının məlum olmaması və normal parametrləri ilə əlaqəli təhlükələr).

7.7.4 Maddənin və materialın təhlükəsizlik tələbləri təyin edilərkən aşağıdakılar göstərilir:

- zərərli maddə kimi onun təhlükəlilik sinfi (və ya komponent şəklində materiala daxil olan maddələrin təhlükəlilik sinfi), onun insan orqanizminə təsirinin xarakteri;
- maddənin tərkibinin son dərəcə yol verilən səviyyəsi (əgər o, zərərli maddələrə aiddirsə və ya bu maddələr materiala komponentlər şəklində daxildirsə);
- maddənin (materialın) yanğın partlayışı təhlükəliliyi haqqında məlumat;
- maddənin (materialın) hava mühitində və/və ya axar sulara digər maddələrin iştirakı ilə və ya müəyyən faktorların təsiri altında toksiki və/və ya yanğın partlayışı təhlükəli birləşmələr əmələ gətirmə bacarığı haqqında məlumat;
- maddənin (materialın) istifadəsi və ya saxlanması zamanı öz-özünə yanmasının və/və ya partlamasının xəbərdar edilməsi üzrə tədbirlər;
- maddənin (materialın) istifadə və saxlanma yerlərində yanğınsöndürmə vasitələrinin, yanğına qarşı qorunmanın texniki vasitələri və yanğın texnikasının mövcudluğuna dair tələblər;
- maddənin (materialın) istifadəsi, daşınması, saxlanması və utilləşdirilməsi zamanı fərdi və/və ya kollektiv mühafizə vasitələrinin istifadəsinin lazımlığına və/və ya sanitariya-gigiyenik qaydaların yerinə yetirilməsinə dair tələblər;
- proseslərdə iştirak edən istehsalat işçi personalına dair tələblər;
- maddənin (materialın) təhlükəsiz tətbiqinə (istifadəsinə) dair göstərişlər;
- əgər maddə çirkləndirici, zəhərli, təhlükəli, zərərli və ya radioaktiv maddələrə aiddirsə və ya əgər belə maddələr komponentlər şəklində materialın tərkibinə daxildirlərsə, ətraf mühitin müxtəlif obyektlərində (su mühiti, atmosfer havası, torpaq, yeraltı sərvətlər, flora, ionosfera və s.) maddənin sabitlik xarakteristikaları;
- maddənin (materialın) və/və ya onun emal tullantılarının zərərsizləşdirilmə, regenerasiya, emal və/və ya utilləşdirmə metodları;

- maddənin (materialın) istismarı (istifadəsi), daşınması, saxlanması və utilləşdirilməsi zamanı təhlükəsizliyinin təmin edilməsinə istiqamətlənmiş digər tələblər.

7.8 Qəbul qaydaları və onların məzmununa dair tələblər

7.8.1 Məhsulun qəbul qaydaları oxşar məhsul qrupu və ya daha yüksək təsnifatlaşdırılmış məhsul qrupu üçün ümumi sayılan ümumi texniki şərtlər (texniki şərtlər) dövlət standartının müvafiq bölməsində və ya ayrıca qəbul qaydalarına dair dövlət standartında müəyyən edilir.

7.8.2 Məhsulun qəbul qaydalarını müəyyən edən dövlət standartına standartın sərəlvhəsinin altında göstərilmiş məhsul üçün nümunənin götürülmə metodlarını və/və ya nəzarət metodlarını (sınaqları, analizi) təyin edən əlavələr daxil edilə bilər.

Nümunələr:

1 SƏNAYE EMALI ÜÇÜN EFİRYAĞLI BECƏRİLMƏ MEYVƏLƏRİ

Qəbul qaydaları və nümunənin götürülmə metodları

2 XƏTLİ ARMATURA

Qəbul qaydaları və nümunənin sınaq metodları

3 ETİL SPİRTİ

Qəbul qaydaları və analiz metodları

4 BALIQ, DƏNİZ MƏMƏLİLƏRİ, DƏNİZ ONURĞASIZLARI VƏ ONLARIN EMAL MƏHSULLARI

Qəbul qaydaları, keyfiyyətin qiymətləndirilməsinin orqonoleptik metodu, laboratoriya sınaqları üçün nümunə götürmə metodları

7.8.3 Standartda qəbul qaydalarını müəyyən edərəkən məhsulun bu dövlət standartının və ya ayrıca ümumi texniki tələblər standartının (standartlarının) müvafiq bölməsində müəyyən edilmiş texniki tələblərə uyğunluğunun yoxlanılma qaydaları göstərilir. Standartda həmçinin məhsulun təhlükəsizlik və/və ya ətraf mühitin mühafizə tələblərinə uyğunluğunun yoxlanılma qaydaları müəyyən edilir.

7.8.4 Standartda məhsulun qəbul qaydalarını müəyyən edərəkən məhsulun işlənilməsi və istehsalda qoyulma standartlarının müddəalarını nəzərə almaqla həyata keçirilən sınaq növləri (qəbul-təhvil, dövrü, tip, ixtisas, etibarlılıq) və bu sınaqların yerinə yetirilməsini müəyyən edən digər sənədlər göstərilir.

7.8.5 Standartda qəbul-təhvil sınaqlarına tələbləri müəyyən edərəkən aşağıdakılar göstərilir:

- qəbula təqdim edilən, partiyanın ölçüsü göstərilməklə, məhsul partiyasının müəyyən edilməsi;

- qəbul-təhvil sınaqları başlanana qədər məhsulun saxlanma müddəti (zərurət olduqda)

;

- nəzarət növü (tam, seçmə və ya statistik) ;

- nəzarət edilən parametrlərin, göstəricilərin, xarakteristikaların və digər tələblərin siyahısı;

- onların həyata keçirilmə ardıcılığı (zərurət olduqda bu ardıcılığın dəyişilmə imkanı).

Seçmə üsulu ilə məhsulun keyfiyyətinə nəzarət edildikdə nəzarət planı, seçmələrin həcmi (pərakəndə məhsul üçün) və ya nümunələrin həcmi (pərakəndə olmayan məhsul üçün), onların partiyanın həcmindən asılılığı, nümunələrin seçilmə metodları, defekliliyin kriteriyaları və qəbul edilmə səviyyəsi göstərilir, həmçinin qüsurlu kimi qəbul edilmiş partiyanın və ya çıxış məhsulun istifadə qaydası müəyyənləşdirilir.

Bundan başqa standartda qəbul-təhvil sınaqlarına dair tələblər müəyyən edilərkən keyfiyyət haqqında sənədin məzmununa qoyulan tələblər və/və ya məhsulun qəbulunu təsdiqləyən möhürün (damğa, plomb) qoyulma yeri və qəbul nəticələrinin tərtib edilmə qaydası göstərilir.

7.8.6 Standartda dövrü sınaqlara dair tələblər müəyyən edilərkən onların həyata keçirilmə dövrülüyü, nəzarət növü və planı, nəzarət edilən parametrlərin, göstəricilərin,

xarakteristikaların və digər tələblərin siyahısı, həmçinin onların həyata keçirilmə ardıcılığı və zərurət olduqda ondan geri çəkilmə imkanının mümkünlüyü göstərilir. Bununla belə sınaq nəticələrinin tanınma kriteriyaları, onların qeydiyyat qaydası (məhsulun qəbulunun və göndərilməsinin dayandırılması, çıxışların yaranma səbəblərinin analizindən və onların aradan qaldırılmasından sonra yenidən başlanma) və dövrü yoxlamaların nəticələrinin tərtib edilmə qaydası göstərilir.

7.8.7 Standartda nümunəvi sınaqlara dair tələblər müəyyən edilərkən onların həyata keçirilmə zəruriliyinin yaranma halları, tip sınaqlarının həyata keçirilmə proqramı göstərilir və nümunələrin götürülmə metodu, həmçinin onların həyata keçirilmə nəticələrinin qiymətləndirmə kriteriyaları və tərtib edilmə qaydası müəyyən edilir.

7.8.8 Standartda etibarlılıq sınaqlarına dair tələblər müəyyən edilərkən onların həyata keçirilmə ardıcılığı (zərurət olduqda dövrülüyü daxil etməklə), etibarlılığın ayrı-ayrı göstəricilərinin nəzarət planı, imtina etmə kriteriyaları, etibarlılıq sınaqlarına dair nəticələrin tərtib edilmə qaydası göstərilir.

7.9 Nəzarət (sınaq, ölçmə, təhlil) üsulları standartlarının məzmununa dair tələblər

7.9.1 Nəzarət (sınaq, təyin etmə, ölçmə, analiz) metodları məhsulun ümumi texniki şərtlər standartının və texniki şərtlər standartının müvafiq bölməsində müəyyən edilmiş bütün texniki tələblərə uyğunluğunun hərtərəfli və obyektiv yoxlanılmasını təmin etmək üçün müəyyən edilir.

Əgər oxşar məhsullar qrupuna ümumi texniki tələblər, həmçinin onların uyğunluğu üzrə müvafiq nəzarət metodlarını müəyyən etmək tələb olunursa, onda onlar ümumi texniki tələblər və nəzarət metodları standartında birləşdirilir.

7.9.2 Əgər texniki tələbləri bir neçə standartda müəyyən edilən oxşar məhsul qrupu üçün ümumi sayılan kompleks sınaq metodlarına tələblər müəyyən etmək imkanı mövcuddursa, onda bu tələblər ayrıca bir standartda şərh edilir. Bununla belə, qeyd edilən bütün oxşar məhsul qruplarını əhatə edən təsnifatlaşdırılmış qruplaşmanın adı standartın başlığına daxil edilir.

Nümunələr:

1 DİNAMİK NASOSLAR

Sınaq metodları

2 TOXUMA MATERIALLARI

Üçkomponentli lif qarışıqlarının kəmiyyət analiz metodları

7.9.3 Əsaslandırılmış hallarda ayrıca bir standartda müxtəlif standartlarda geniş tətbiq edilən oxşar məhsulların bir neçə qrupu və ya daha yüksək təsnifatlaşdırılmış məhsul qruplarına dair texniki tələblər müəyyən edən bir göstəricinin bir, iki və ya bir neçə nəzarət metodu müəyyən edilə bilər.

Nümunələr:

1 XAMMAL VƏ QIDA MƏHSULLARI

Sinkin təyinetmə metodu

2 BETONLAR

Şaxtaya davamlılığın nəzarət metodu

7.9.4 Standartda bir göstəricinin iki və ya daha çox nəzarət metodu müəyyən edilirsə, bu metodlardan istifadə etməklə alınmış sınaq (təyinetmə, ölçmə, analiz) nəticələrinin müqayisə edilməsinin təmin edilməsi (zəmanət verilməsi) göstərilir. Əgər standartda müəyyən edilmiş bir göstəricinin nəzarət metodları tam qarşılıqlı əvəz olunan sayılmırsa, onda onların fərqlənmə xarakteristikası və/və ya onların hər birinin təyin edilmə xüsusiyyətləri göstərilir. Bununla belə, hansı nəzarət metodlarından arbitraj və ya yoxlama qismində istifadə olunması göstərilməlidir.

Əgər müxtəlif nəzarət metodları üçün ayrı-ayrı tələblərin məzmunu üst-üstə düşürsə, onda bütün tələblərin tam şərh yalnız birinci metod üçün göstərilir. Digər metodların şərh zamanı isə birinci metod üçün müəyyən edilmiş müvafiq tələblərə istinadlar göstərilir.

7.9.5 Nəzarət (sınaq, təyin etmə, ölçmə, analiz) metodları obyektiv və dəqiq olmalı, ardıcıl və təkrar edilən nəticələri təmin etməlidir. Nəzarət metodlarının şərh dəqiq və kifayət qədər ətraflı olmalıdır.

Hər bir metod üçün onun həyata keçirilmə spesifikasiyasından asılı olaraq metodun mahiyyəti şərh edilir, ümumi tələblər və təhlükəsizlik üzrə tələblər göstərilir, sonra isə aşağıdakılar müəyyən edilir:

- nəzarətin (sınaqların, ölçmələrin, analizin) həyata keçirilmə şəraitinə tələblər;
- nəzarət (ölçmə) vasitələrinə, aparaturaya, materiallara, reaktivlərə və həlledicilərə, həmçinin köməkçi vasitələrə tələblər;
- nəzarətin hazırlıq və həyata keçirilmə qaydası;
- nəzarətin həyata keçirilmə qaydası;
- nəzarət nəticələrinin işlənmə qaydası;
- nəzarət nəticələrinin tərtib edilmə qaydası;
- bu nəzarət metodunun yol verilən xətası.

7.9.6 Nəzarət metodlarına dair standart bir neçə qrup oxşar məhsulların bir göstəricisinin nəzarət metodlarını və ya oxşar məhsullar qrupunun kompleks göstəricilərinə nəzarət metodlarını təyin edə bilər.

Bununla belə nəzarət nəticələrinin müqayisə edilə bilməsinə zəmanət verilməlidir. Bir göstəricinin nəzarət metodlarına dair tələbləri təyin edən standartda, biri arbitaj kimi müəyyən edilən bir neçə nəzarət metodlarının nəzərdə tutulmasına yol verilir.

Əgər bir nəzarət metodu nəzərdə tutulubsa, onda o, arbitaj kimi sayılır.

Əgər təyin edilmiş metodlar tam qarşılıqlı əvəz olunan sayılırsa, onda metodların hər biri üçün onların fərqi və ya təyinatını xarakterizə edən məlumatlar göstərilməlidir.

7.9.7 Nəzarət (ölçmə) vasitələrinə, aparatlara, materiallara, reaktivlərə və həlledicilərə, həmçinin köməkçi vasitələrə tələblər təyin edilərkən lazım olan standart avadanlığın (sınaq qurğularının, cihazların, aparatların, qurğuların, ləvazimatların və s.) və standart materialların (reaktivlərin, həlledicilərin) siyahısı göstərilir.

Standart avadanlığa (sınaq qurğularına, cihazlara, aparatlara, qurğulara, ləvazimatlara və s.) və/və ya materiallara (reaktivlərə, həlledicilərə) dair tələblərin konkretləşdirilməsi zərurəti olduqda, tələb edilən dəqiqliyi və sınaq (ölçmə, analiz) nəticələrinin müqayisə edilə bilməsinə təmin edən markalarının, tiplərinin, icrasının və s. Şərti işarələri, dəqiqlik sinfi, ölçmələrin diapazonu və ya digər konkret parametrlər və birmənalı xarakteristikalar göstərilir.

Dövlət standartının mətnində və ya onun əlavəsində qeyri-standart avadanlığın (sınaq qurğularının, cihazların, aparatların, qurğuların, ləvazimatların və s.) və/və ya standart materialların (reaktivlərin, həlledicilərin) istifadə edilməsinin zərurətini zamanı tələb edilən dəqiqliyə nəzarətin təmin edilməsi üçün lazım olan bu avadanlığın (materialların, reaktivlərin) əsas texniki xarakteristikaları, o cümlədən müxtəlif struktur və funksional sxemləri və çertyojları və ya materialların təsviri, reaktivlərin resepturası, zərurət olduqda isə avadanlığın və materialların hazırlanma texnologiyası (reaktivlərin hazırlanması) göstərilir.

Nümunələr:

1 Sınaqların həyata keçirilməsi üçün aşağıdakı avadanlıqdan istifadə edilir:

- injektorun ilğəyinin tam dolmasını təmin edən tutuma malik mikroşpris;
- (90 ± 2) °C temperaturun saxlanması üçün yararlı olan su hamamı.

2 Buğda unundan olan xəmirin reoloji xüsusiyyətlərini təmin etmək üçün su hamamında daimi temperaturu saxlayan termostatlı ekstensoqraf tətbiq edilir. Ekstensoqrafın işçi xarakteristikası aşağıdakı tələblərə cavab verməlidir:

- tamamlamanın fırlanma tezliyi..... (83 ± 3) dəq¹;
- formalaşdırıcı qurğunun fırlanma tezliyi..... (15 ± 1) dəq¹;

- *qarmağın hərəkət sürəti*..... (1.45±0.05) sm/san;
- *diaqram blankının hərəkət sürəti*..... (0.5±0.01) sm/san;

Qeyd - Göstərilən tələblər Brabender ekstensoqrafının xarakteristikalarına uyğundur.

Siyahıda adlarla yanaşı normativ sənədlərin işarəsini, istifadə edilən avadanlığın (qurğuların, cihazların, aparatların, alətlərin, ləvazimatların və s.) dövlət sınaqlarının nəticələri üzrə təsdiqlənən tiplərinin işarəsi və ya metroloji attestasiya nəticəsində müəyyən edilmiş normativ sənədlər üzrə metroloji xarakteristikalar göstərilir.

Standart nümunələrdən, attestasiyadan keçmiş qarışıqlardan və materiallardan istifadə edildikdə onların hazırlanma, işlənmə və s. metodları göstərilir.

Materialların (reaktivlərin) konkret markalarının birmənalı müəyyən edilməsi lazım olduqda onların şərti işarələri göstərilməlidir.

Universal avadanlıqdan istifadə edildikdə onun adı, buraxıldığı normativ sənədə istinad etməklə işarəsi, həmçinin sinfi və diapozonu göstərilir. İstehsal edilməyən, xüsusi olaraq bu sınaq üçün hazırlanan avadanlıqdan və ya reaktivlərdən istifadə edildikdə standartın mətnində və ya əlavəsində onların təsviri, sxemi, resepturası və s. göstərilir.

7.9.8 Məhsulun sınaqlarının (xüsusiyyətlərinin analizini) həyata keçirilməsinə hazırlıq qaydası şərh edildiyi zaman hazırlıq əməliyyatlarına hərtərəfli tələblər, o cümlədən nümunələrin seçilmə yeri və metodu, miqdarı, ölçüsü və ya kütləsi, zərurət olduqda isə forması, növü, daşınma və/və ya saxlanma şəraiti, hesaba götürülmə qaydası müəyyən edilir.

Zərurət olduqda sınaqların və ya analizin həyata keçirilməsi üçün istifadə edilən cihazların, aparatların və ya digər avadanlığın yerləşdirilmə və/və ya birləşdirilmə sxemləri göstərilir.

7.9.9 Nəzarətin (sınaqların, təyin etmənin, ölçmələrin, analizin) həyata keçirilmə qaydasına (metodikasına) tələblərin şərh zamanı nəzarətin şərtləri yol verilən hədləri ilə müəyyən edilir, həyata keçirilmiş əməliyyatların ardıcılığı (əgər bu ardıcılıq nəzarət nəticələrinə təsir etmirsə) və ayrı-ayrı əməliyyatların kifayət qədər ətraflı təsviri göstərilir.

7.9.10 Nəzarət nəticələrinin işlənmə qaydalarını şərh edərkən hesablanma düsturları göstərilir.

7.9.11 Nəzarət nəticələrinin tərtib edilməsinə tələblərin şərh zamanı nəzarət jurnallarına (sınaq protokollarına), şərhlərin tərkibinə daxil edilmiş məlumatların tərkibinə və ardıcılığına dair tələblər müəyyənləşdirilir.

7.9.12 Nəzarət (sınaq) metodunun dəqiqliyinə dair tələbləri şərh edərkən metodun (ölçmə nəticələrinin qeyri müəyyənliyi) yol verilən xətası, hesablamaların dəqiqliyi və məlumatların yuvarlaqlaşdırılma dərəcəsi göstərilir.

7.9.13 Nəzarət metoduna dair təhlükəsizlik tələbləri onun istifadəsi zamanı personalın həyatı və sağlamlığı üçün real və ya potensial təhlükə olduqda, maddi zərərin və/və ya ətraf mühitə zərərin törədilmə mümkünlüyü olduqda müəyyən edilir.

Nəzarət metoduna dair təhlükəsizlik tələbləri 7.7-ci bəndə uyğun olaraq şərh edilir.

7.10 Texnoloji proseslərə və digər iş növlərinə dair dövlət standartlarının məzmununa aid tələblər

7.10.1 Texnoloji proseslərə aid standartlarda bir qayda olaraq sənayenin müxtəlif sahələrində istifadə edilən, həmçinin tikintidə, kənd təsərrüfatında və daşınmada tətbiq edilə bilən geniş yayılmış texnoloji proseslərə tələblər müəyyən edilir. Belə texnoloji proseslərə metalların qaynağı, lehimplənməsi və pərçimlənməsi, metalların təzyiq və kəsmə ilə emalı, metalların termiki və termokimyəvi emalı, polimerlərin qaynağı və s. aiddir.

Standartlarda istehsalı kütləvi xarakter daşıyan məhsulların istehsalında nümunəvi (standart) texnoloji proseslərə dair tələblər müəyyən edilə bilər.

Nümunə - Çap platalarının orijinal və fotoşablonlarının hazırlanmasında nümunəvi (standart) texnoloji proseslərə dair ümumi tələblər

7.10.2 Texnoloji proseslərə dair standartlarda aşağıdakılar müəyyən edilir:

- onların həyata keçirilməsinə dair ümumi tələblər;
- təsnifatlaşdırılma (misal üçün, konstruktor elementlərinə və ölçülərinə dair tələbləri göstərməklə qaynaq birləşmələrinin əsas tipləri üzrə);
- texnoloji prosesdə istifadə edilən avadanlığa, qurğuya, alətə və materiallara dair tələblər;
- zərurət olduqda prinsipial texnoloji sxem göstərilməklə ayrı-ayrı texnoloji əməliyyatların yerinə yetirilmə ardıcılığı;
- texnoloji proseslərdə ayrı-ayrı işlərin yerinə yetirilmə metodları və/və ya yolları;
- texnoloji prosesin optimal həyata keçirilməsi üçün yerinə yetirilməli olan yol verilən kənar çıxımlar, genəltmələr, sallanmalar;
- keyfiyyət nəzarət metodları;
- təhlükəsizlik və/və ya ətraf mühitin mühafizəsi tələbləri (yerinə yetirilməsi texnogen hadisələrlə, qəzalarla, insanın həyatı və ya sağlamlığı üçün real və ya potensial təhlükəylə, ətraf mühitin çirklənmə mümkünlüyü ilə əlaqədar olan texnoloji proseslər üçün);
- ardıcıl olaraq yerinə yetirilən texnoloji əməliyyatlar cəminə tələblər.

7.10.3 Texnoloji proseslərə dair təhlükəsizlik tələbləri müəyyən edilərkən aşağıdakılar göstərilir:

- texnoloji prosesin və ya onun ayrı-ayrı əməliyyatlarının təhlükəli və zərərli təsir faktorlarının xarakteristikaları;
- texnoloji prosesin və ya onun ayrı-ayrı əməliyyatlarının təhlükəli və zərərli təsir faktorlarının aşağı salınması və/və ya lokallaşdırılması üzrə tələblər;
- texnoloji prosesin (ayrı-ayrı əməliyyatlarının) həyata keçirilməsi zamanı fərdi və/və ya kollektiv mühafizə vasitələrinin istifadəsinə dair tələblər;
- sanitariya-gigiyenik qaydalara riayət edilməsi üzrə tələblər;
- yanğınsöndürmə vasitələrinin, yanğın texnikasının, yanğın əleyhinə texniki mühafizə vasitələrinin olmasına dair tələblər;
- istehsal personalına dair tələblər;
- qəza siqnalizasiyası avadanlığına, təhlükə siqnallarının və siqnal rənglərinin istifadə edilməsinə dair tələblər.

7.10.4 Texnoloji proseslərin həyata keçirilməsi zamanı ətraf mühitin mühafizəsinə dair tələbləri müəyyənləşdirərkən aşağıda göstərilən yollarla ətraf mühitə zərərli təsirlərin qarşısının alınmasına və ya azaldılmasına dair tələblər göstərilir:

- tullantılardan təkrar istifadə edilməsi;
- tullantıların təmizlənməsi;
- texnoloji rejimlərə əlavə məhdudiyyətlərin qoyulması;
- texnoloji prosesdə ekoloji cəhətdən təhlükəli olan materiallardan istifadə edilməsinə məhdudiyyət qoyulması;
- tullantıların yol verilən hədd normalalarının müəyyənləşdirilməsi;
- qəza tullantılarının qarşısının alınması və s.

7.10.5 Proseslərə dair standartlarda həmçinin aşağıda göstərilənlər də müəyyən edilə bilər:

- informasiya texnologiyalarında işlərin yerinə yetirilmə qaydası, metodları və normaları;
- avtomatlaşdırılmış layihələndirmə və digər oxşar işlərin yerinə yetirilməsi üzrə informasiya texnologiyalarından istifadə edilmə metodları;
- blok-modul qurulma metodları;
- müxtəlif növdə işlərin yerinə yetirilməsinin digər metodları (üsulları) və normaları (rejimləri).

7.11 Xidmətlərə dair dövlət standartlarının məzmununa dair tələblər

7.11.1 Xidmətlərə dair aşağıdakı standartlar işlənib hazırlanır:

- xidmətlərə dair əsasverici standartlar;
- xidmətlərin keyfiyyət göstəricilərinin nomenklaturasına və təhlükəsizliyinə dair standartlar;
- ümumi tələblər standartları;
- ümumi texniki tələblər standartları;
- xidmət personalına dair tələbləri müəyyən edən standartlar;
- xidmətin keyfiyyətinin və təhlükəsizliyinin nəzarət metodlarına (qiymətləndirilməsinə) dair standartlar.

7.11.2 Xidmətlərə dair əsasverici standartlarda aşağıdakılar müəyyən edilir:

- müəyyən sahədə (elmi-texniki, mənzil-kommunal, bank, sığorta, turist-ekskursiya, informasiya-reklam, ticarət, ictimai-iaşə, əhalinin məişət xidməti, rabitə və s.) xidmətlərin standartlaşdırılması üzrə əsas müddəalar;
- termin və təriflər;
- xidmətlərin və/və ya xidmət göstərən müəssisələrin təsnifatlaşdırılması (xidmətlərin təsnifatlaşdırılması təsnifatlarda müəyyənləşdirilməlidir).

Xidmətlərə dair digər əsasverici standartların məzmunu xidmət sahəsinin xüsusiyyətlərindən asılı olaraq təyin edilir.

7.11.3 Xidmətlərin keyfiyyət və təhlükəsizlik göstəriciləri üzrə ümumi normalarının müəyyən edilməsi məqsədəuyğun deyilsə, ayrıca standartda müəyyən sahə (və ya xidmətlər qrupu) üçün ümumi olan keyfiyyət və təhlükəsizlik göstəriciləri nomenklaturası təyin edilə bilər.

Belə standartda aşağıdakılar təyin edilir:

- xidmətlərin keyfiyyət və təhlükəsizlik göstəricilərinin seçilməsi üzrə əsas müddəalar və bu göstəricilərə müvafiq olan ümumi tələblər;
- keyfiyyət göstəriciləri (rahatlıq, iqtisadi, ergonomik, estetik və s.) qrupunun nomenklaturası və əmlakın saxlanma təhlükəsizliyi (yanğın, kimyəvi, sanitariya, radiasiya, ekoloji) və s. həmçinin hər bir qrupun xarakteristikası;
- bu göstəricilərin istifadə qaydası üzrə göstərişlər və ya tövsiyələr.

Bununla belə standartda (dövlət standartlarında, texniki şərtlərdə) xidmətlərə dair konkret tələbləri (normaları) reqlamentləşdirən sənədlərin statusu göstərilə bilər.

7.11.4 Oxşar xidmətlər qrupuna və ya daha yüksək təsnifatlaşdırılmış xidmətlər qrupuna dair ümumi tələblər standartlarda müəyyənləşdirilə bilər.

Qeyd – Ümumi tələblər standartlarının sosial-mədəni xidmətlər üzrə işlənilməsi hazırlanması tövsiyə edilir.

Müəyyən sahədə göstərilən, xidmətlərin xüsusiyyətlərindən asılı olaraq ümumi tələblər standartlarında xidmətlərə dair aşağıdakı tələblər göstərilir:

- xidmət növünün təşkili və xidmətin keyfiyyətinin idarə edilməsi üzrə;
- xidmət göstərilən əhalinin, xidmət göstərən və göstərilən müəssisələrin personalının, xidmətin digər istehlakçıları və icraçılarının həyatı və sağlamlığı üçün xidmətin təhlükəsizliyinə;
- xidmət göstərilən əhalinin (müəssisənin) əmlakının saxlanmasına;
- ətraf mühitin mühafizəsinə (xidmətin ekolojiyinə);
- xidmətlərin təyinat məqsədinə uyğunluğu;
- icranın dəqiqliyi, vaxtı-vaxtında olması və/və ya sürəti;
- xidmətlərin komplektliliyinə;
- xidmətin ergonomikliyi və/və ya rahatlığına;
- xidmətin estetikliyinə;
- xidmət göstərən personala və xidmət mədəniyyətinə;
- sosial ünvanlığa (müəyyən istehlakçı kontingentinin xüsusiyyətlərinə uyğunluq);
- xidmət göstərmək üçün müəssisəyə və onun maddi-texniki təminatına;

- xidmətə dair unifikasiya olunmuş sənədlərə;
- xidmətin məlumatlılığına²;
- xidmətin sosioloji tədqiqatlarına (laboratoriyalara).

7.11.5 İstehsal xidmətlərinə də aid ümumi texniki şərtlər standartları işlənib hazırlana bilər.

7.11.5.1 Standartda oxşar xidmətlər qrupu üçün ümumi texniki şərtlər müəyyənləşdirərkən ona “Əsas parametrlər və ölçülər”, “Daşınma və saxlanma”, “İstismara dair göstərişlər” istisna olmaqla bir qayda olaraq məhsula dair anoloji standartlarda olan bölmələr daxil edilir .

7.11.5.2 “Təsnifat” bölməsində bir və ya bir neçə fərqli əlamətlərə görə təsnifatlaşdırılmış xidmət növləri, həmçinin zərurət olduqda bu əlamətlərin əsas xarakteristikaları müəyyən edilir.

7.11.5.3 “Texniki tələblər” bölməsində xidmətlərin əsas istehlak xarakteristikalarını (göstəricilərini) təyin edən tələblərin və/və ya normaların tam komplekti göstərilir.

Bununla belə standarta, texniki rəqlamentlərin tələblərinə riayət edilməsinə dövlət nəzarəti həyata keçirildikdə, xidmətlərin sertifikatlaşdırılma prosesində və/və ya göstərilən xidmətlərin keyfiyyətinə dair fikir ayrılığı yarandıqda, xidmətlərə dair yalnız uyğunluğu yoxlanıla bilən tələblərin daxil edilməsi məqsədəuyğundur.

Əgər bu tələblərin konkret gösrəricilər və onların qiymətləri şəklində ifadə edilməsi mümkün deyilsə, onda standartda xidmətin minimal assortimenti göstərilir.

Xidmətlərin xüsusiyyətləri nəzərə alınaraq “Texniki tələblər” bölməsində (ayrıca bənd və ya maddə şəklində) xidmətlərin göstərilməsi zamanı müvafiq avadanlığın, alətin, aparatların, materialların, xammalın və digər vasitələrin (nəqliyyat, rabitə vasitələri, idarəetmə, informasiyanın əks etdirilməsi) istifadə edilməsinə (və ya istifadəsinə məhdudiyət qoyulmasına), həmçinin xidmətin göstərildiyi yerə (və ya sahəyə) dair tələblər və/və ya tövsiyələr göstərilə bilər. Bununla belə 7.3.6-da göstərilmiş tələblər rəhbər tutulur.

Zərurət olduqda “Texniki tələblər” bölməsində istehlakçıya xidmət haqqında informasiyanın təqdim edilmə qaydalarına dair tələblər və/və ya sifarişin qəbul edilməsi və rəsmilləşdirilməsinin ümumi qaydaları, həmçinin onun verilmə qaydaları göstərilir. Bununla belə bir qayda olaraq standartın əlavəsində göstərilən müvafiq sənədlərin formaları müəyyən edilə bilər.

7.11.5.4 Əgər xidmətin keyfiyyəti xidmət göstərən personaldan əhəmiyyətli dərəcədə asılıdırsa, onda dövlət standartında “Texniki tələblər” bölməsindən sonra, əlavə olaraq, 7.11.6 bəndinə uyğun şərh edilən “Xidmət göstərən personala dair tələblər” bölməsi göstərilir.

7.11.5.5 Əgər xidmətlərin göstərilməsi zamanı həyata keçirilən proseslər və ya onların nəticələri xidmət istehlakçılarının, xidmət göstərən personalın həyatı, sağlamlığı və/və ya ətraf mühit üçün potensial təhlükə yaradır, maddi zərər vurursa, (istənilən növ mülkiyyət üçün təhlükə yaradırsa) onda ümumi texniki şərtlər standartına 7.7-də göstərilmiş əlavələri nəzərə almaqla şərh edilən “Təhlükəsizlik tələbləri (və ətraf mühitin qorunması)” bölməsi daxil edilir.

7.11.5.6 Xidmətlərə dair standartda göstərilən xidmətlərin keyfiyyətinin yoxlanılma qaydasını şərh edən bölmə “Keyfiyyətin yoxlanılma qaydaları” və ya “Qəbul qaydaları” başlığına malik ola bilər (bu xidmətin göstərilməsi ilə əldə edilmiş və ya nail olunmuş məhsulun keyfiyyəti üzrə xidmətin keyfiyyətini qiymətləndirmək mümkündürsə, məsələn təmir edilmiş məişət radioelektron avadanlığının keyfiyyəti üzrə və ya ictimai-iaşə qida müəssisəsində hazırlanmış kulinariya məhsulunun keyfiyyəti üzrə).

Bu bölməni xidmətlərə dair standartda şərh edərəkən göstərilən xidmətin texniki tələblərə, zərurət olduqda isə - standartın müvafiq bölmələrində göstərilmiş təhlükəsizlik və ekoloji tələblərə uyğunluğunu yoxlamağa imkan verən qaydalar müəyyən edilir.

Xidmətlərə dair standartda “Qəbul qaydaları” bölməsini şərh edərəkən 7.8-də göstərilmiş ayrı-ayrı müddəalardan istifadə edilə bilər.

² Xidmətlərin məlumatlılığı göstərilən xidmət haqqında istehlakçının tam, doğru və vaxtı-vaxtında məlumatlandırılmasını nəzərdə tutur.

7.11.5.7 “İstehlakçının zəmanəti” bölməsində göstərilir ki, xidmətlərin icraçısı (bu xidmət sahəsinin təşkilatçısı, fərdi sahibkar) qüvvədə olan qanunvericiliyə uyğun olaraq onlar tərəfindən göstərilən xidmətlərin hər bir konkret xidmətə dair dövlət standartının tələblərinə uyğunluğuna dair zəmanət öhdəliyi müəyyən edir. Bu da sifarişin rəsmiləşdirilməsi zamanı istehlakçıların nəzərinə çatdırılır (və ya göstərilən xidmətin müqaviləsində göstərilir).

7.11.6 Xidmət göstərən personala tələblər müəyyən edilərkən aşağıdakılara dair tələblər göstərilir:

- kvalifikasiyasına və/və ya professional (xüsusi) hazırlığına;
- sağlamlıq vəziyyətinə, yaşına, cinsinə və digər fiziki məlumatlara;
- xarici görünüşün estetikliyinə;
- danışıq mədəniyyətinə;
- əxlaq qaydalarına uyğunluğuna (nəzakətli, xeyirxah və s.);
- şəxsi gigiyena qaydalarına riayət etməyə;
- xidmət göstərən personalın attestasiya qaydaları və/və ya onun göstərilən tələblərə uyğunluğuna nəzarətin digər forma və metodları;
- bu uyğunluğu təsdiqləyən sənədlərə (sanitar kitablar və s.).

7.11.7 Xidmətlərin keyfiyyətinə və təhlükəsizliyinə nəzarət (qiymətləndirmə) metodlarına tələblər ayrıca standartda və ya ümumi texniki şərtlər standartının ayrıca bölməsində müəyyən edilir və əsaslandırılmış hallarda “Nəzarətin (qiymətləndirmənin) həyata keçirilmə qaydaları” bölməsinə daxil edilir.

Xidmətlərin keyfiyyətinə və təhlükəsizliyinə nəzarət (qiymətləndirmə) metodlarına tələblər 7.9-da göstərilmiş müddəalar nəzərə alınmaqla bu xidmətlər üçün xas olan xüsusiyyətlərdən asılı olaraq şərh edilir.

Xidmətlərin keyfiyyətinə nəzarət üçün bir qayda olaraq aşağıdakı metodlar tətbiq edilir:

- orqanoleptik (əksər xidmətlər üçün - vizual);
- analitik (sənədlərin analizi yolu ilə həyata keçirilir);
- alət (fiziki-kimyəvi, mikrobioloji, tibbi-bioloji analiz);
- ekspert;
- sosioloji.

Əlavə A
Azərbaycan Respublikasının dövlət standartının titul (üz)
vərəqinin birinci səhifəsinin forması

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ DÖVLƏT STANDARTI	standartın işarəsi <hr/>
nəşr ili* <hr/>	
<hr/> dövlət standartının azərbaycan dilində adı <hr/>	
<hr/> dövlət standartının ingilis dilində adı <hr/>	
 <small>AZƏRBAYCAN STANDARTLAŞDIRMA İNSTITUTU</small>	
İstinad nömrəsi** ©AZSTAND	

* Nəşr edilən il göstərilir

**Dövlət standartının istinad nömrəsi göstərilir

Əlavə B
Azərbaycan Respublikasının ilkin dövlət standartının titul (üz)
vərəqinin birinci səhifəsinin forması

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ İLKİN DÖVLƏT STANDARTI	standartın işarəsi <hr/>
	nəşr ili* <hr/>
<hr/> <p>ilkin dövlət standartının azərbaycan dilində adı</p> <hr/>	
<hr/> <p>ilkin dövlət standartının ingilis dilində adı</p> <hr/>	
	İstinad nömrəsi ** ©AZSTAND

* Nəşr edilən il göstərilir

**Dövlət standartının istinad nömrəsi göstərilir

Əlavə C
Dövlət standartının titul vərəqinin ikinci səhifəsinin forması

Standartın işarəsi

Bu standart Azərbaycan Standartlaşdırma İnstitutunun icazəsi olmadan tam və ya hissə-hissə yenidən çap oluna, çoxaldıla və yayıla bilməz

Ünvan:
Telefon:
Email:

ƏLAVƏ D
Dövlət standartının birinci
səhifəsinin forması

Standartın azərbaycan dilində adı	Standartın işarəsi
Standartın ingilis dilində adı	
Tətbiq edilmə tarixi _____	
MƏTN	
Dövlət standartının qeydiyyat nömrəsi və tarix göstərilən şampın yeri	

Əlavə F

Standarta dəyişikliyin birinci səhifəsinin forması

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ DÖVLƏT STANDARTI	standartın işarəsi _____
	nəşr ili* _____
	Dəyişikliyin nömrəsi və tarixi _____
	_____
	ilkin dövlət standartının azərbaycan dilində adı
	_____
	ilkin dövlət standartının ingilis dilində adı
	_____
azstand	AZƏRBAYCAN STANDARTLAŞDIRMA İNSTITUTU
	İstinad nömrəsi** ©AZSTAND

* Nəşr edilən il göstərilir

**Dövlət standartının istinad nömrəsi göstərilir

Əlavə E

Dövlət standartına dəyişikliyin ikinci və sonrakı səhifəsinin forması

	Standartın işarəsi
_____ dövlət standartına	
Dövlət standartının adı və işarəsi *	
_____	
Dəyişikliyin nömrəsi	
Tətbiq edilmə tarixi: _____	Gün.ay.il
Dəyişikliyin mətni	
©AZSTAND – Bütün hüquqlar qorunur	

* Ad, standartın titul vərəqinə müvafiq olaraq göstərilir.

Əlavə H
Dövlət standartının səhifələrinin forması

Cüt səhifələr

Tək səhifələr

_____ standartın işarəsi

MƏTN

_____ səhifənin nömrəsi ©AZSTAND – Bütün hüquqlar qorunur

_____ standartın işarəsi

MƏTN

©AZSTAND – Bütün hüquqlar qorunur _____ səhifənin nömrəsi

Əlavə J
(tövsiyə olunur)

Dövlət standartının son səhifəsinin forması

İşləyən təşkilatın rəhbəri (rəhbərin müavini), təşkilatın adı	şəxsi imza	imzanın izahı
İşləyən təşkilatın bölmə rəhbəri	şəxsi imza	imzanın izahı
İşləmənin (mövzunun) rəhbəri, vəzifəsi	şəxsi imza	imzanın izahı
İcraçılar, vəzifələri	şəxsi imza	imzanın izahı
Həmicraçılar:		
İşləyən təşkilatın rəhbəri (rəhbərin müavini), təşkilatın adı	şəxsi imza	imzanın izahı
İşləyən təşkilatın bölmə rəhbəri	şəxsi imza	imzanın izahı
Layihənin rəhbəri, vəzifəsi	şəxsi imza	imzanın izahı
İcraçılar, vəzifələri	şəxsi imza	imzanın izahı

Əlavə K
(tövsiyə olunur)

**Standartlaşma üzrə texniki komitə tərəfindən işlənən
dövlət standartının son səhifəsinin forması**

_____	_____	_____
sədr, texniki komitənin adı	şəxsi imza	imzanın izahı
_____	_____	_____
texniki komitənin məsul katibi (yardımçı komitənin katibi)	əxsi imza	imzanın izahı
_____	_____	_____
icraçılar, vəzifələri	şəxsi imza	imzanın izahı

Biblioqrafiya

- [1] International Classification for Standards
- [2] How to write standards

ICS 01.120

Qrup T 50

Əsas sözlər: dövlət standartı, dövlət standartının tərtibinə dair tələblər, standartın şərhinə dair tələblər, dəyişikliklər, standartın rəsmiləşdirilməsi, standartın məzmununa dair tələblər, titul vərəqi.

Rəsmi nəşr
"Azərbaycan Standartlaşdırma İnstitutu"
Publik hüquqi şəxs

AZS 1.5:2022
Azərbaycan Respublikasının Milli Standartlaşdırma Sistemi.
Standartların tərtibinə, strukturuna, şərhinə, rəsmiləşdirilməsinə
və məzmununa dair ümumi tələblər.